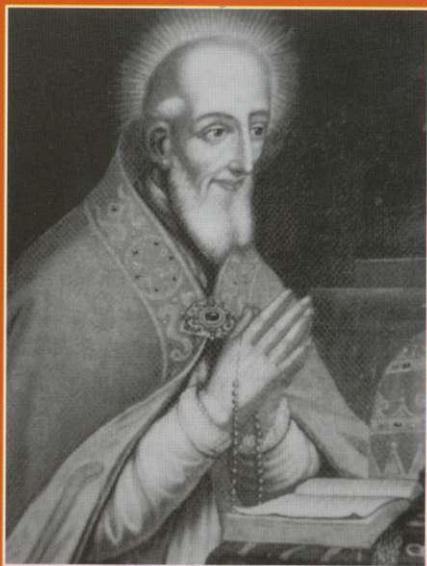

RADOMÍR MALÝ

JE DOVOLENO BRÁNIT
INKVIZICI?

Radomír Malý
Je dovoleno bránit inkvizici?

Na obálce: Papež sv. Pius V.

Vydal Martin Železník nakladatelství Michael S.A.
Lískovec 212,73801 Frýdek-Místek
Jako svoji 7. publikaci

Tisk: TRIALITY s.r.o., Ronov n/D, Zámecká 175
Zpracoval: Papoušek Leoš

Úvod

Inkvizice!!! Mnoha lidem při vyslovení tohoto jména začnou vstávat hrůzou vlasy na hlavě. Skřípec, kolo, palečnice, španělská bota, hladomorna, bičování, sekání končetin aposlěze upálení na hranici -to všechno se bezděčně apodvědomě vybaví vždycky, kdykoliv zazní ono tajemné slovo, pojící se v představách naprosté většiny současníků s tolika bestiálními krutostmi. Tak smýšlí člověk na prahu 21. století, lhostejno, jestli katolík, protestant, ateista... zkrátka téměř každý, kdo chodil ve 20. století do školy. A kdo za tyto surovosti a zločiny proti lidskosti může? Samozřejmě Katolická církev. Inkvizice byla přece její institucí, ona ji uvedla do života jako nástroj k souzení kacířů, to znamená lidí, kteří ji kritizovali, aby si udržela svoji středověkou moc, své bohatství, paláce, luxusní život prelátů a neomezenou vládu nad životem a smrtí věřících. V tomto odsuzování inkvizice

není rozdílu mezi protestantskou, liberální, socialistickou, komunistickou, fašistickou, nacistickou či jinou historiografií, ano, v současné atmosféře „dialogu“ po Druhém vatikánském koncilu najdeme i katolické učebnice dějepisu, které si v odsuzování inkvizice nejen nezadají s nekatolickými, ale v mnoha bodech je ještě „trumfnou“. Názornou ukázkou tohoto postoje jsou před několika lety u nás vydané Církevní dějiny Froehlichovy. Těsně před ukončením II. Vatikánského koncilu jsem četl v tehdejších Rudém právu, že prý dnes je zbytečné, aby komunisté argumentovali proti katolíkům středověkou inkvizicí, neboť údajně „v tomto by nás ještě sami katolíci mohli předstihnout“.

Měli pravdu, toto se již dávno stalo skutkem. Sám papež Jan Pavel H. se za inkvizici v jubilejním roce 2000 veřejně jménem Katolické církve omluvil. Jenže tentýž papež svolal letošního roku do Vatikánu mezinárodní kongres historiku všech možných vyznání a přesvědčení, aby s konečnou platností vyslovili to, nač pocítiví a pravdu milující katolíci a vůbec všichni slušní a nezaujatí lidé, kteří nedůvěřovali totalitní propagandě minulých let, neboť odhalili její

lži v jiných oblastech, dlouho čekají: pravdu o inkvizici. Bude tato pravda identická s učebnicovým a propagandistickým klišé nebo se naopak ukáže jako zcela odlišná? "Výsledek konference byl shrnut v cca 800stránkovém dokumentu, jenž dostal Jan Pavel II. osobně do rukou. Co vyšlo najevo, je takřka bombou. Inkvizice byla něčím úplně jiným, než tím, zač ji pokládají odpůrci Katolické církve a také pod jejich vlivem i četní věřící. To, co se dosud „předkládalo k věření“, že je inkvizice, se totiž ukázalo být mýtem, fantasmagorií a virtuální realitou. Tím ale neříkáme, že inkvizice byla „společenstvím svatých“.

K pochopení toho, co vlastně inkvizice představovala a čemu sloužila, je třeba si nejprve položit pár otázek:

1) Měla Katolická církev morální právo soudit kacíře?

2) Byla inkvizice pouze soudním tribunálem?

3) Mají pravdivé jádro hrůzy, které historické dosud inkvizici připisovali?

4) Lze klasifikovat inkvizici v porovnání s jinými orgány tohoto typu v dávné i nedávné minulosti i v současnosti jako mírnou nebo naopak krutou?

5) Je etické středověkou inkvizici plně a bezvýhradně obhajovat?

Pokusím se v tomto útlém dílku na tyto dotazy, vyplývající z přirozené lidské snahy dopátrat se pravdy, odpovědět. Vím, že se o totéž pokusili již dávno přede mnou mnozí jiní z řad věřících katolíků, kněží i laiků. Jen namátkou jmenuji z naší nedávné minulosti vynikající české apologety, jakými byli ještě před první světovou válkou katecheta Alois Hlavinka, ve 30. a 40. letech nezapomenutelný jezuita Konrád Kubeš, dále středoškolský profesor Jiří Sahula aj., nemluvě o kvalitních církevních i profánních historících á la Antonín Podlaha, Jan Sedlák, Josef Samsour, Blažej Ráček, Zdeněk Kalista, Bohdan Chudoba, v nejnovější době potom Jaroslav Kadlec, Jaroslav V. Pole aj., k tomu samozřejmě nepočítám zahraniční historiky a jejich práce, což by vydalo na tlustou knihu. Poněvadž se ale objevují stále nové a nové útoky a najevo vycházejí rovněž nové skutečnosti, je třeba téma inkvizice čas od času opět ožивovat. Spisovatel Stefan Zweig jednou napsal, že „nezbytné věci se nikdy neříkají dost často a musí se zapomnětlivému lidstvu neustále připomínat“.

Jenže jde tady vůbec na prvním místě o inkvizici? Není toto jen zástupný problém, mající odvést pozornost od toho hlavního, totiž aby se lidstvo obrátilo od svého hříšného způsobu života a svých model k pravému Bohu a k Tomu, kterého On poslal, k Ježíši Kristu? Nevězí snad za všemi útoky proti inkvizici pouhý alibismus těch, kteří nechtějí přijmout zjevenou pravdu, proti níž nemají žádné rozumové protiargumenty a proto je nutno učinit nevěrohodnou její hlasatelku, tj. Církev? K tomu není lepší a snadnější cesta než prezentovat Církev jako krutou a nelidskou potlačovatelku práv člověka v zájmu udržení své moci a nadvlády nad jinými. Kdo neváhá přistoupit ke krvavému teroru, aby si zachoval své posty a pozice, ten je přece už tím samotným faktem absolutně nevěrohodný a proto nelze brát vážně to, co hlásá.

Takové a ještě jiné problémy se vyskytují v souvislosti s diskusí o inkvizici. Porovnat fakta a učinit na jejich základě patřičný aktuální závěr je proto požadavkem konkrétního okamžiku. Proto jsem se tohoto úkolu ujal. Nakolik se mi to podařilo, ať posoudí čtenář sám.

Autor

Starověká a středověká Christianitas

Od samotného začátku musela Církev bojovat s bludy a jejich nositeli. Již v Novém zákoně varuje sv. Jan ve svých listech před falešnými bratry, kteří nevyznávají, že Ježíš Kristus „přišel v těle“ 1). Žádá dokonce, aby se věřící s takovými ani nezdravili (2 Jan 7-11). Celá literární činnost prvotní církve je zaměřena proti herezím. Sv. Justin, Tertullian, sv. Ireneus, sv. Hipolit, sv. Cyprian a mnoho dalších prvokřesťanských spisovatelů se věnuje polemikám s bludaři a důrazně žádají jejich vyloučení z církevních obcí. Proč nepožadují ještě i jiné tresty, je jasné. Křesťanství až do r. 313 bylo pronásledovaným náboženstvím, římská státní moc jakožto pohanská a Kristu nepřátelská síla nemohla plnit roli ochránce pravého náboženství.

Situace se začala poznenáhlu měnit po milánském ediktu r. 313, jímž císař Konstantin udělil křesťanům náboženskou svobodu a obdařil Církev svou přízní. Ta se však ukázala být

vrtkavou, neboť tentýž panovník se projevil jako nedostatečný ochránce katolické víry před ariánskou herezí, nakonec údajně sám přijal na smrtelné posteli křest z rukou ariánského kněze. Jeho syn Konstantius propadl potom arianismu úplně.

Dějiny Arioiva bludu názorně a drasticky demonstrovují, že hereze jsou satanským vynálezem k likvidaci Církve. Sotva dostala svobodu, okamžitě vystoupil alexandrijský kněz Arius se svým popřením božství Kristova. Tato nauka byla odsouzena na koncilu v Nicei roku 325, Arius se však nepodrobil, za což jej patriarcha Alexander a jeho nástupce sv. Athanasius exkomunikovali. Nikomu ani nenapadlo, že by Arius měl být postižen ještě i jinak než pouhým vyloučením z Církve. Předpokládalo se, že se stáhne do ústraní, odkud bude sice dštít oheň a síru na Katolickou církev, jinak ale nic dalšího nepodnikne. Jenže Arius uvedl do chodu politické nástroje, získal si přízeň císařských úředníků, kteří se přihlásili k jeho bludné nauce a vyvolal pronásledování katolíků, jež v některých částech Římského impéria se příliš nelišilo od dřívějšího krvavého pronásledování křesťanů

pohanskými císaři. To se týkalo konkrétně egyptské Alexandrie, kde veliký patriarcha a opravdový hrdina Kristův sv. Athanasius byl celkem pětkrát poslán do vyhnanství. Jiný z velikánů a sloupů katolického pravověří, biskup sv. Basil, píše o Athanasiově sesazení toto: „Císařský prefekt Philagrius zasáhl tvrdou rukou. V noci na 18. března 340 byl Athanasius vyhnán z biskupského paláce. Kolem kostelů potkával hrozivě gestikulující lid. Athanasius chtěl zabránit nejhoršímu a tak ještě narychlo pokřtil katechumeny a pak již rychle prchal z biskupského paláce, když už Řehoř (dosazený ariánský nástupce Athanasiův, pozn. autora), pod ochranou vojenského doprovodu, vjížděl do města. Židé, pohané a ariáni vítali ovšem tohoto námezdníka jásotem. Ve společenství věřících se ozývalo temné mručení i výkřiky zoufalství, když se Řehoř ujal řízení jejich církve s otřesnou krutostí. Ve svém úkrytu nedaleko města slyšel jejich zapuzený otec Athanasius řev ubíjených, který přehlušoval velikonoční Alleluja. Přicházeli k němu poslové a v bezdeché hrůze mu oznamovali, že stovky věřících byly z kostelů odvedeny do žalářů, že zasvěcené panny byly přímo na posvát-

ných místech obnaženy a bity holemi do bezvědomí. On sám viděl na nebi záře požárů zapálených křesťanských chrámů." 2)

Tentýž sv. Basil dále píše: „Ariánství, herecké učení nepřítele pravdy Aria, dosáhlo svojí drzostí tak obrovského rozšíření, že jeho škodlivé plody, vyrůstající z hořkých kořenů této nauky, se již v mnoha farnostech zdají převažovat nad zdravou naukou Církve. Mnozí z nositelů zdravé nauky byli již pomluveni a příkořimi ze svých míst v Církvi vyhnáni a jejich úřady předány těm, kteří naivní mysl svých svěřenců obluzují bludnými naukami.." 3) Jiný velký obránce katolické pravověrnosti, sv. Hilarius z Poitiers, si zase povzdechl: „Celý svět zakvílel, že je ariánský." 4)

Arianismus odhalil starověkým katolíkům jednu základní pravdu: bludaři vyloučení z Církve se nikdy nespokojí s pouhou svobodou (tu jim přece zastánci nicejského pravověří nechtěli brát), vždycky budou chtít jakýmikoliv prostředky zlikvidovat Kristovu Církev. Arius a jeho stoupenci se o to pokusili násilím a terorem za pomoci císaře, jeho vojáků a úředníků.

Blud Ariův naštěstí odezněl a zmizel sám od sebe v důsledku nejednoty samotných ariánů a částečného návratu pohanství za vlády císaře Juliana Apostaty (361-3), nicméně jeho hořké plody sklízela Římská říše ještě dlouho potom. Od ariánů přijaly křest okolní kmeny (Gótové, Hunové, Vandalové, Langobardi), které soustavně napadaly Římské impérium, plenily a vraždily, kde mohly. O krvavém řádění ariánských Vandalů v severní Africe máme otřesné svědectví tamějšího biskupa Viktora z Uti.

Když se v Římské říši ujali moci katolicky pravověrní císařové Gratianus a Theodosius Veliký a začali budovat opravdovou „Christianitas“, to znamená stát, jehož zákonodárství je v souladu s dogmatickými i morálními postuláty Církve (Theodosiovo ustanovení z let 380-1), nemohli ignorovat skutečnost, že blud je nebezpečný nikoli pouze z hlediska náboženského, nýbrž i politického. Ariáni svým krvavým terorem patřičně a nade vší pochybnost dokázali, že jim jde o ovládnutí země všemi prostředky a o to, aby svoji nauku násilím vnutili celé říši. Sotva ale nastal alespoň částečný pokoj od arianismu, objevili se další krutí

kacířští násilníci: donatisté. Hlásali, že prý platnost svátostí je závislá na osobní bezúhonnosti udělovatele. Vytvořili si v severní Africe svoji vlastní hierarchii v opozici k papeži a biskupům. Jejich bandy, tzv. circumcelliones, obcházely křesťanské obce a kdo se k nim nepřipojil, toho brutálně umučily NEBO zavraždily. Očitý svědek jejich řádění Optatus z Mileve, na něhož se odvolává také sv. Augustin, píše: „Donatisté obcházeli s důtkami a kyji, aby jobracelij katolíky a přitom volali: Bohu bud chvála! Lid se děsil tohoto jejich pozdravu víc než řevu lva. Koho se zmocnili, tomu vypíchali oči, DO NICH nalili vápna a octa a pak ho vrhli do ohně nebo srazili ze skály." 5)

Starověké Christianitas bylo jasné, že heretické nejsou lidmi, jimž jde v první řadě o svobodu hlásat své názory. Arius i Parmenianus (obávaný donatistický biskup), jakmile jim to situace alespoň trochu umožnila, okamžitě instalovali nevybíravý krutý teror vůči každému, kdo se odmítl k nim připojit. Proto římský křesťanský stát nemohl jednat jinak, než že hereze zakázal a postavil mimo zákon jako škodlivou a nebezpečnou nauku.

Zbývalo jenom vyřešit otázku, jakou adekvátní formu postupu proti kacírům zvolit. Vzdorocísař Maxim v Trevíru si to usnadnil tím že heretika Priscilliana, původem ze Španělska, nechal r. 384 stít mečem. To byla první poprava kacíře v dějinách. Tento způsob vzbudil ale kategorický nesouhlas tehdejší církevní reprezentace. Milánský biskup sv. Ambrož a biskup z Toursu sv. Martin se odebrali do Trevíru s protestem, sv. Martin dokonce nepodal na uvítanou Maximovi ani ruku, aby se neposkvrnil zdáním souhlasu s tímto činem, který pokládal za vraždu. Nesouhlasná byla i reakce tehdejšího papeže Siricia. 6) Cařihradský patriarcha sv. Jan Zlatoústý píše dokonce tato tvrdá slova: „Poprava kacíře je neomluvitelný zločin. Nikdy a za žádných okolností není dovoleno bludaře zabít. Je samozřejmě třeba heretika zavřít do vězení nebo odeslat do vyhnanství, shromáždění bludařů zakázat, ale nikdy jej nelze usmrtit.“ 7) Velký církevní učitel křesťanského Východu dále argumentuje tím, že poprava kacírů by z nich vytvořila v očích jejich stoupenců falešné mučedníky, což by znamenalo rouhání vůči pravým křesťanským mučedníkům, kteří položili svůj život pro Krista a Jeho pravdu.

Díky autoritě sv. Ambrože a sv. Jan Zlatoústého tehdejší Christianitas trest smrti pro kacíře neuplatňovala, i když v právní sbírce Codex Theodosianus z r. 439 a v Justiniánově Corpus iuris civilis z r. 529 je uveden jako jedna z možností vedle konfiskace majetku, zbavení dědického práva, vyhnanství a vězení. 8) Přesto prese všechno až dlouho do středověku zůstal Priscillian prvním a také posledním popraveným heretikem. Velká duchovní moc církevní hierarchie působila neobyčejně blahodárně, o čemž svědčí mj. i skutečnost, že císař Theodosius se podrobil tvrdému pokání, které mu uložil biskup sv. Ambrož za krvavý masakr v soluňském amfiteátru při vzpouře lidu. Často docházelo i ke konfliktům mezi duchovní a světskou mocí kvůli snahám panovníků učinit z Církve sobě podřízenou instituci, které nekončily vždy ve prospěch duchovenstva, sv. Jan Zlatoústý musel například před hněvem císařovny Eudoxie uprchnout do exilu, kde r. 407 zemřel, nicméně hlas Církve ve prospěch spravedlnosti, rozvahy a náležité umírněnosti diktované milosrdenstvím byl vcelku korunovanými hlavami respektován. To se týkalo i postupu vůči heretikům, jenž byl diametrálně odlišný od postupu ariánů

a donatistů vůči katolíkům. Katoličtí odpůrci arianismu v Alexandrii byli r. 340, jak je vzpomenu-
nuto výše v listu sv. Basila, kvůli svému pře-
svědčení brutálně vražděni. Viktor z Uti podává
informace o řadě katolických mučedníků z 5.
stol., když ariánští Vandalové obsadili severní
Afriku: „Jako Dioklecián se pokusil vyhubit křes-
ťanství v celé říši, tak si vytkl i Geiserich (král
Vandalů, pozn. autora) za úkol vyplnit ze své
země nadobro katolické náboženství. Vypuklo
pronásledování, jež místy dokonce předčilo
Diokleciánovo nebo Deciovo. Syn a nástupce do-
byvatele Hunerich pokračoval v díle otcově. Co
tropil Geiserich ve Španělsku, v Itálii, Dalmácii,
Sicílii, v Řecku, nechať s pláčem vypravují ti, kteří
to na sobě zakusili. Ale surovosti páchané na ci-
zích nejsou ničím proti tomu, co musili od něho
zakoušet vlastní poddaní pro víru. Syn otce ještě
překonal. Postavil ke katolickým chrámům katy,
kteří vcházející muže i ženy skalpovali. Nakonec
byly všechny katolické chrámy zavřeny, bisku-
pové a klerikové odvezeni do žalářů nebo do pus-
tin, kde hladu umírali, věřící mučení neronskou
krutostí, jazyk jim vytrháván, sáhnuto i na cud-
nost žen.“9)

Nic takového neslyšíme z drahé strany, totiž že by si heretikové stěžovali na podobný postup vůči nim ze strany katolické státní moci, nemluvě už vůbec o církevní. Jedinou zdánlivou výjimkou je zákrok císaře Honoria v severní Africe proti donatistům na počátku 5. stol. Katolíci, kteří byli od nich systematicky vyvražďováni (srvn. výše citát ze spisu Optáta z Mileve), se dožadovali proti jejich bandám ochrany světského ramene. Císař poslal vojsko pod vedením vojévůdce Makaria. Ten nejprve chtěl vyšetřit situaci a v klidu jednat s oběma stranami. Když ale donatisté pozvání k jednání odmítli a jejich ozbrojené složky podnikly útok na římské vojáky a několik jich povraždily, dal povel k zákroku, při němž došlo ke krvavému masakru donatistů. Ti si potom stěžovali a hořekovali. Dejme ale slovo svědkovi nad jiné povolanému - církevnímu učiteli sv. Augustinovi, jenž v té době byl biskupem v severoafrickém Hipponu a do značné míry očitým svědkem těchto událostí: „Jaký div, že proti takovým vrahům, zbesilcům a lupičům se dovolávali katolíci světského ramene? Císař poslal Makaria a když byli někteří vojáci od bludařů pobiti, zasáhl rázně...

Dejme tomu, že pak přišli o život i nevinní: ale proč brojíte proti nám, kdyžtě přehmatů se dopustili vojíni, ne my, a kdyžtě vy jste toho příčinou?. Jestliže Makarius příkře jednal, aby jednotu obnovil, je to maličkost vůči vám, kteří jste tolik zlého, tolik hořkého, tolik krveprolití natropili.." 10) Zatímco donatisté a ariáni mají na svědomí tisíce životů lidí, jejichž jediným „proviněním" bylo, že se nechtěli vzdát své katolické víry, katoličtí císařští vojáci se dopustili krutých přehmatů jen v tomto jediném případě a to při obraně pokojných obyvatel proti vražedným komandům circumcellionů, bez milosti zabíjejících každého, kdo odmítl přistoupit k jejich heretické sektě.

Srovnáme-li proto na základě těchto faktů, kdo jednal s větší lidskostí a tolerancí, jestli katolická Christianitas nebo heretičtí vládci, vyznívá situace jednoznačně ve prospěch té první. Katolický římský stát projevoval úžasnou humánnost v tom, že po všech krvavých zkušenostech s heretiky nesaáhnul s výjimkou Priscilliana k trestu smrti. Tyto nesporné přednosti starověké Christianitas v porovnání se státy vedenými kacíři a s předchozím římským státem pohanským jsou evidentní a je

s podivem, že dnešní historikové včetně katolických o tomto obrovském rozdílu mlčí. Působí velice tristně, když polský profesor církevních dějin Grzegorz Ryé, jehož celkem zdařilá kniha „Inkvizice“ letos vyšla v češtině, se ztotožňuje s takovýmto názorem: „Křesťanství, které po staletí pronásledování bojovalo o toleranci, se po jejím získání jeví jako mnohem méně tolerantní než všechna jiná pohanská náboženství na území římského císařství.“ 11)

To nelze nazvat jinak než sprostou lží. Ryé argumentuje zákazem pohanského kultu. Bylo jasné, že starověká Christianitas nemohla pohanskou modloslužbu tolerovat, neboť už Starý zákon ji na mnoha místech klasifikuje jako poem zlým duchům a sv. Pavel o ní píše, že svolává „Boží hněv z nebe“ (Řím 1,18). Je neseriózní, když Ryé cituje křesťanského spisovatele Firmicia Materna 12), jehož spis z r. 346 byl pravděpodobně impulsem k tvrdým protipohanským opatřením římského státu včetně bouření svatých, ale ani slovem se nezmiňuje o tom, že císařem byl tenkrát arián Konstantius, jenž současně také vyhlašoval daleko tvrdší nařízení proti katolíkům než proti pohanům. O 40 let po-

zději katolický císař Theodosius rovněž přísně zapovídá pohanské kulty, jejichž součástí ve většině případů byla chrámová prostituce, opilství (tzv. bacchanálie), hadačství a věštění, oje-
diněle i lidské oběti. Toto Christianitas nemo-
hla trpět. Srovnáme-li však opatření ariána
Konstantia s opatřeními katolíka Theodosia,
neunikne nám, že Theodosius jednal s daleko
větší citlivostí a umírněností. Pohanské svatyně
nebyly ničeny, nýbrž představovány na křesťan-
ské (např. Pantheon a Santa Maria sopra
Minerva v Římě), umělecká díla z pohanských
chrámů byla biskupy a mnichy ukládána ve
zvláštních depozitářích a díky tomu se zacho-
vala až do současnosti. Politováníhodné vý-
střelky se jistě děly, například začátkem 5. stol.
v Alexandrii, kde fanatický dav zničil téměř
všechny pohanské chrámy, to však nebylo pod-
porováno ani státaí, ani církevní autoritou.
Pohanský kult byl víceméně mlčky trpěn pouze
na odlehlém venkově.

Je pravdou, že Christianitas prokázala into-
leranci vůči pohanskému kultu. Ne však vůči po-
hanům - a v tom je podstatný rozdíl, o němž Ryé
mlčí. Katoličtí císařové respektovali církevní

nauku, že křest je možno přijmout pouze dobrovolně a bez jakéhokoliv nucení či dokonce vyhrožování zvenčí, v takovém případě by byla zpochybněna jeho platnost. Proto starověká Christianitas, intolerantní vůči pohanským obřadům, projevovala příkladnou toleranci vůči pohanům jako lidem a občanům státu. Tvrdí-li někdo jako Ryé, že křesťanství bylo „mnohem méně tolerantní“ než pohanská náboženství, tak stačí k tomu jen základní znalosti historie a zdravý rozum, aby tato téže se ukázala jako pustá lež. I malé dítě dokáže jmenovat nějaké křesťanské mučedníky z doby pronásledování před rokem 313, kterých byly statisíce. Kdo ví o nějakém pohanském mučedníkovi z éry starověké Christianitas? Takoví neexistují, protože tehdejší křesťanský stát na rozdíl od pohanského nikoho násilím nenutil, aby se dal pokřtít a veřejně se zřekl úcty Jova či Minervy. Naopak až do zániku Západořímské říše r. 476 i ještě mnohem později fungovala v římském senátu vlivná pohanská lobby, pohané zastávali bez potíží vysoké státní funkce, velký nepřítel křesťanství Orestes byl například před polovinou 5. stol. císařským místodržícím v Alexandrii. Školy po-

hanských filozofů nerušeně působily dál, sv. Augustin ve svých „Vyznáních“ píše, jak získal právě na nich vzdělání. Až teprve v polovině 6. stol. císař Justinián na Východě zavřel v Athénách platónskou Akademii, pozadí toho je ale spíše politické než náboženské, onen athénský ústav představoval totiž líheň opozice proti tomuto despotickému panovníkovi. Jediným smutným případem zabití pohana rukou křesťanů je osud alexandrijské novoplatonské filozofky Hypathie z poloviny 5. stol., kterou rozsápala lůza, v níž tvořili většinu křesťané. Akce se bohužel účastnili též někteří klerikové. Příčiny jsou ale poněkud zahaleny tajemstvím, není dostatečně jasné, jestli motivy byly náboženské nebo politické. Hypathia byla totiž přítelkyní místodržitele Oresta, pohana a nepřítele křesťanů, jenž se stal pro své nevybíravé a bezohledné metody vlády předmětem všeobecné nespokojenosti až nenávisti. Tuto vraždu však neorganizoval římský křesťanský stát, jednalo se o emoce davu, jejichž skutečný důvod je neobjasněný 13). Kromě této jediné kauzy neznáme žádný případ pohanského mučedníka z rukou křesťanů. Nevíme o žádném člověku, jehož by

římská katolická moc popravila za to, že se odmítl vzdát své pohanské víry a přestoupit na křesťanskou. Proto sentence o „mnohem méně tolerantním“ křesťanství než pohanství je dokonale a totálně absurdní, vycucaná z palce v zájmu efektivity protikatolické propagandy. Pokud ji akceptují i katoličtí kněží a dokonce církevní historikové, kladu si otázku, proč. Bud sami problematiku starověké Christianitas vůbec nestudovali nebo podléhají falešným tendencím „dialogu“ až do té míry, že jsou ochotni tvrdit i evidentní lež jen proto, aby nebyli „konfrontační“. Jenže nejsme soudci svědomí druhých, nebudeme proto pátrat po motivech jejich jednání, v zájmu pravdy se ale musíme kategoricky ozvat proti pomluvě naší svaté Církve, která je mystickým Tělem Kristovým.

• • •

Mnoho historiků vidí počátky inkvizice právě tady, v období starověké Christianitas. Faktem je, že tehdy poprvé začal katolický stát trestat heretiky. Spolupráce s církevními institucemi byla přitom spíše minimální. Církev i stát si byly vědomy rozdílnosti svých kompetencí. O tom, co je a co není blud, se rozhodovalo vý-

lučně na koncilech a synodách 14). Když byla nějaká nauka jako blud skutečně definována, biskupové shromáždění na koncilu nebo na synodě vyzvali hlasatele tohoto učení, aby je odvolal a podřídil se Církvi. Když tak učinil, bylo vše v pořádku a nedošlo k žádnému postihu, když odmítl, přistoupili biskupové ke klatbě. Bludař, pokud byl duchovní osobou, ztratil svůj úřad. Když náležel k laickému stavu, byla mu odeprána účast u svátostí a setrval-li v kacířském smýšlení až do smrti, nesměl mít církevní pohřeb. Řada církevních sněmů stanoví exkomunikaci jako poslední a nejvyšší stupeň trestu. O nutnosti potrestání světskou mocí se nikde nevyskytuje ani zmínka. Církev kacíře nevěznila, ani nevydávala světským orgánům. Jestli úřady kacíře potrestají nebo ne, to spočívalo v jejich kompetenci, k tomu se biskupové oficiálně nechtěli vyjadřovat. Respektovaly zde pravomoc světské vlády. Své stanovisko zaujímal jednotliví biskupové pouze v případech, kdy podle jejich názoru státní moc své trestání kacírů přehnal, jak dokazují reakce sv. Ambrože, sv. Martina, papeže Siricia a sv. Jana Zlatoústého na popravu Priscillianovu.

Jen na základě autority katolických biskupů je vysvětlitelné, proč se v celém období trvání starověké Christianitas nesetkáváme s žádnými drastickými tresty vůči Církvi odsouzeným heretikům. Nenacházíme tu ani popravy, ani mučení. Nestorius, jehož nauka o neexistenci božské přirozenosti u osoby Ježíše Krista až do křtu v Jordánu byla odsouzena na koncilu v Efesu r. 431, musel poté, co se odmítl podřídít, jenom odejít na krátký čas do vyhnanství v Arábii, po svém návratu žil jako poustevník v Egyptě až do své smrti. 15) Eutyches a Dioskur, kteří zase odmítli lidskou přirozenost u Krista a odmítli se podrobit koncilu v Chalcedonu, jenž ji definoval, byli nuceni odejít pouze na krátkou dobu do exilu, aby potom dožili v Malé Azii jako soukromé osoby. 16)

Mnich Pelagius, popírající nutnost milosti ke spasení, jehož názory skvěle teologicky vyvrátil sv. Augustin, nebyl potrestán vůbec, odešel dobrovolně do Palestiny a dál hlásal své názory, pouze někteří biskupové ze severní Afriky, stoupcí jeho učení, byli zbaveni svých úřadů. 17)

Heretikové, pokud přišli k moci, trestali katolíky mnohem hůř. Mnozí panovníci

Východořímské (Byzantské) říše sami podléhali herezím a pronásledovali katolíky. Již despotický Justinián, sám katolicky pravověrný, mající zásluhu na konání II. cařihradského koncilu r. 553, který znovu odsoudil monofyzitské bludy, si osoboval právo rozhodovat místo papeže v ryze církevních záležitostech, ano, dal dokonce papeže Vigilia zatknout, deponovat a držel ho 8 let v zajetí. V 7. stol. císař Konstans II. propadl herezi monoteletismu, tj. názoru, že v Ježíši Kristu existuje pouze jediná vůle, tj. božská (katolická nauka, definovaná na několika synodách, stanovila jako věroučně závazné, že v Ježíši jsou dvě vůle, božská a lidská, neboť On je zároveň Bůh i člověk). Když papež Martin I. trval na katolické nauce, Konstans vtrhl vojen- sky do Říma a papeže poslal do vyhnanství na Krymu. Poté začal krutě postupovat proti obháj- cům pravověrnosti. Opat Maximos, jeden z nej- významnějších řeckých teologů, hájících kato- lickou ortodoxii, byl krutě mučen, načež mu vojáci vyřízli jazyk, usekli pravou ruku a depor- tovali jej na Kavkaz. Podobná zvěrstva byla pá- chána i na jiných obhájcích katolické nauky. Naproti tomu když po III. cařihradském koncilu

r. 680 se dostali v Byzanci k moci opět pravo-
věrní vládci, nevyskytuje se jediná zpráva o po-
dobných zákrocích vůči stoupencům monotele-
tismu. V Palestině část příslušníků jakobitského
ritu tento blud na čas přijala - a není známo, že
by byli nějak pronásledováni. 18) O sto let po-
zději i akceptovali někteří císařové pod vlivem is-
lámu bludnou nauku ikonoklasmu, jež zakazo-
vala úctu svatých obrazů a přikazovali všechny
ikony ničit. Kdo se nechtěl podřídit, byl uvězněn
nebo i popraven. Obětí tohoto pronásledování se
stali mimo jiné i sv. Jan z Damašku, známý cír-
kevní spisovatel a opat sv. Štěpán, oba pro svoji
věrnost tradiční nauce o úctě ikon popraveni. Po
definitivním ukončení běsnění proti svatým ob-
razům za císařovny Theodory r. 843 se naopak
nesetkáváme s ani jednou popravou heretiků,
horlících proti ikonám. 19) Kdo byl tedy tole-
rantnější, katolíci nebo heretikové?

Na Západě se situace vyvíjela ještě jinak.
Zatímco na Východě císařové posilují svoji moc
i v církevních záležitostech (tzv. cesaropapis-
mus), na Západě moc římských císařů slábne, až
r. 476 Západořímská říše zcela zaniká. Papežové
na žádost lidu a do značné míry proti své vůli

přejímají též úlohu světských vládců Říma, což vyvrcholilo r. 756 zřízením samostatného Církevního státu, když franský král Pippin Krátký daroval papeži Štěpánu II. velkou část střední Itálie. V ostatních částech bývalé Západořímské říše probíhá stěhování národů a jejich postupná christianizace, jež ústí k vytvoření nové Christianitas ve formě Franské říše. Nebylo to období idylické, boje o moc jsou poznamenány potoky krve, jež neminuly ani duchovní osoby 20), protože nově obrácené národy se ještě nedokázaly zbavit pohanské mentality a jí odpovídajících surových mravů, jejich zušlechtění trvalo několik generací, nicméně o postizích heretiků se z té doby nedozvídáme nic ani z papežského Říma, ani z Franské říše. Zmatek související se stěhováním národů nebyl příznivý teologickému myšlení, tudíž ani herezím. I za slavného Karla Velikého v 8. a 9. stol. se ve Franské říši základy vzdělanosti a vůbec veškerého státního i církevního života teprve budují. Od Franků vycházejí misionáři k jiným národům. Christianizace pohanů probíhá pokojným způsobem bez násilného nucení s jedinou výjimkou kmene Sasů, u něhož Karel Veliký při-

stoupil k drastickým opatřením včetně trestu smrti vůči každému, kdo by nepřijal křest. Domníval se, že touto tvrdostí se mu podaří onen divoký a násilnický kmen zpacifikovat. Toto opatření však vedlo k protestům ze strany církevních představitelů včetně papeže i hlavního císařova rádce, učeného mnicha Alkuina 21). Císaři se dostalo pokárání, že křest je možno přijmout pouze svobodně.

Až do 11. stol. neslyšíme nic o trestání kacířů světskou mocí, málo zpráv máme též o kacířství jako takovém vůbec. Ve středověku se poprvé dozvídáme o represích vůči heretikům z Francie, kde r. 1022 v Orleansu dal král Robert II. upálit kvůli blíže nedefinovanému kacířství 13 kleriků a laiků 22). Tak jako ve starověké, tak i nyní ve středověké Christianitas chápají světští panovníci blud jako politické a potažmo i morální ohrožení stability země a pronásledují jeho stoupence drakonickými opatřeními a tresty. Opět se zde ale ukazuje rozdíl mezi duchovní a světskou mocí v chápání trestání heretiků, o čemž pojednáme v následující kapitole.

Křesťanská Christianitas znamenala proti předchozímu pohanství nesporný a jednoznačný

civilizační a mravní pokrok. O tom však oficiální učebnice dějepisu téměř mlčí. Ani slovo o tom, že křesťanská legislativa přinesla s sebou striktní zákaz usmrcování a fyzického týrání otroků, což byl první krok ke zrušení otroctví, zákaz zabíjení neduživých nebo „nadbytečných“ dětí na základě rozhodnutí otce rodiny (tzv. *pater familias*), narozených i nenarozených, zákaz zabíjení lidí v gladiátorských zápasech, upevnění monogamního manželství a rodiny, stanovení povinnosti občanů postarat se o staré a nemocné rodiče, odstranění posvátného smilstva a lidských obětí zákazem pohanských kultů, povinnost organizovat charitu v rámci péče o chudé, nemocné a potřebné atd. Součástí tohoto civilizačního pokroku bylo i jiné, vyšší pojetí ctnosti tolerance, již se zejména pohanský římský stát tolik oháněl. Pohanská Římská říše byla skutečně nábožensky velmi snášenlivá, přesněji řečeno „lhostejná“ vůči všem náboženským kultům a filozofiím, pokud se nestaly základem politické opozice proti moci císařů. Otázka objektivní pravdy pohanský Řím nezajímala, jen čistě pragmatické hodnocení, jestli ta či ona nauka je - řečeno dnešní terminologií -

„politicky korektní“. Křesťanství nebylo, proto muselo zmizet ze světa krvavým pronásledováním. Se „škodlivou“ naukou bylo třeba zlikvidovat i „škodlivé“ lidi, kteří ji vyznávali. Proto křesťané byli právě „tolerantní“ pohanskou Římskou říší nemilosrdně popravováni - a to krutým způsobem. Křesťanský Řím a Christianitas znamenaly pravý opak. Pravda, která je pouze jedna, stála zde na prvním místě. Rozhodující pro to, co povolit a co zakázat, byla právě tato otázka: co je či není slučitelné s pravdou? Nepravda, teologicky nazývaná blud, neměla právo na existenci, proto pohanský kult a heretická shromáždění byly katolickým státem zakazovány jako „politicky nekorektní“. Jenže na rozdíl od pohanské Římské říše nebo od jiných pohanských nebo heretických vládců likvidace nepravdy neznamenal likvidaci člověka, který toto vyznával, neboť platilo, že pravda nesmí být vnucována násilím. Netolerance k nepravdě neznamenal netoleranci vůči člověku, vyznavači této nepravdy, což představuje právě na úseku tolerance obrovský humanizační pokrok, který neznaly ani pohanství, ani heretické směry v křesťanství. To bylo vlastní pouze katolické

nauce a Christianitas, jež se podle ní řídila. Proto pohané nebyli od křesťanů, když se stali vládci Římské říše, Dopravováni, ačkoliv myšlenka pomsty a odplaty za předchozí pronásledování by k tomu mohla vést, proto nedocházelo k popravám kacířů, i když jejich činnost měla jednoznačně politicky podvrtný ráz. Tento stav trval, samozřejmě s tím, že v důsledku lidské slabosti a hříšnosti ne vždycky byl dodržován, prakticky až do vrcholného středověku. Katoličtí křesťané by měli být na tento úžasný civilizační a mravní přínos Kristovy nauky právem hrdí - a ne aby se za něj ponížene káli a omlouvali.

Jak vznikla inkvizice

Jakmile se začala středověká Christianitas upevňovat, objevily se hereze v poměrně velkém rozsahu. Jestliže až do 10. století existují heretické pouze sporadicky jakožto jednotlivci nebo malé skupinky, v 11. století se množí zprávy o organizovaných kacířských hnutích, nazývaných „manichejskými“. Jedná se pravděpodobně

- o sektu bogomilů z Balkánu, kteří, vypuzeni byzantskými správci, nacházejí útočiště v Itálii, Francii a Německu, hlásají tady své nauky a získávají přívržence. Církev v té době stále odmítá trest smrti pro kacíře a její stanovisko má vliv i na světské vládce. Zatvrzelí kacíři jsou trestáni převážně uvězněním v kláštere, jen ojediněle se setkáváme s trestem smrti. Ten je udělován zpravidla jen tehdy, kdy kacířství je spojeno s delikty kriminální povahy, např. pleněním kostelů a klášterů, vražděním, znásilňováním atd. Tak byl r. 1155 oběšen revolucionář Arnold z Brescie, bludař popírající hierarchickou autoritu a vydá-

vající sebe za Božího proroka, který v Římě vyhlásil tzv. Římskou republiku a rozpoutal tam krvavý teror, papež Evžen I. musel utéci do exilu. Tělo Arnoldovo bylo spáleno. V Bretani tou dobou působil jistý Eudo de Stella. Jeho činnost popisuje Ryé takto: „Po tři léta napadal se svými přáteli kostely a kláštery a dopouštěl se v nich svatokrádežných činů. Chytili ho a předvedli před synod v Remeši, který probíhal za předsednictví papeže Evžena III. Byl odsouzen k doživotnímu pobytu v klášteře, někteří z jeho druhů byli upáleni na hranici." 23) Podle této informace se zdá, že Stella měl štěstí, když se dostal před církevní synod, který ho soudil. Jeho druhové, jak vyplývá z Ryého sdělení, před tímto soudem nebyli, dostali se patrně do zajetí světské moci, která je vydala plamenům. Mírnější postup církevních orgánů než světských při souzení kacírů je zřejmý i z jiných zpráv. V r. 1111 ve francouzském městě Soissons lid vtrhl do žaláře, kde byli uvězněni nějací heretikové, vyvlekl je za město a upálil na hranici, protože „se obával mírnosti kněží", kteří je měli soudit 24). Když r. 1051 nařídil císař Jindřich III. pověsit v německém Goslaru několik kacírů, odmítli takové

jednání církevní hodnostáři Waso, biskup z Lutychu a kanovník jeho katedrály Anzelm, biskup z Chalonsu Roger aj. Biskup Waso napsal: „Následující našeho Spasitele, který jako mírný a pokorný srdcem nepřišel zvyšovat hlas ani válčit, ale spíše trpět násilí, posměch, bití až po smrt na kříži, máme povinnost takové tolerovat." 25) Velkým bojovníkem proti herezím své doby byl církevní učitel sv. Bernard z Clairvaux, který obcházel kraje zamořené bludem henricianismu 26) a ostře kázal proti jeho hlasatelům. Odmítal ale jakékoliv užívání násilí a trest smrti vůči kacířům 27). Totéž činil i zakladatel řeholního řádu premonstrátů sv. Norbert z Xantenu. Velké pobouření způsobil kacíř Petr z Bruis. Benediktinský opat z Čluny Petr Ctihodný popisuje, jak jeho bandy táhly krajem, plenily a vraždily. Když ve městě St.Giles na Velký pátek r. 1132 chtěl všechny kříže naházet do ohně a spálit, rozhořčený lid se na něho a jeho druhy vrhl a upálil je místo křížů 28). Jeho sekta petrobruziánů systematicky ničila všechny církevní svatyně, obrazy a sochy jako „dílo Antikristovo".

Nejvýznamnějším kacířem 12. století byl bezpochyby Petr Abélard. Jeho filozofie a teo-

logie byly poznamenány skepticismem, zpochybněním Nejsvětější Trojice adokonce i osobního Boha, jehož vnímal spíše jako neidentifikovatelné panteistické „božství“. Abélardovým velkým odpůrcem byl sv. Bernard. Na jeho popud byl tento učenec nejprve uvězněn v klášteře, posléze mu byla přikázána internace v rodné tvrzi. Zásluhou sv. Bernarda se nakonec kající smířil s Církví 29).

Nejmasovějšími kacírskými hnutími 12. a 13. století se stali valdenští a kataři. Valdenští, nazvaní tak podle svého zakladatele Petra Valdense, kupce z Lyonu, hlásali povinnost absolutní chudoby, odsuzovali veškeré církevní instituce, úctu obrazů a soch a nauku o očištění. Svým odmítáním státního násilí, přísahy a vojenské služby silně připomínali pozdější Jednotu českých bratří. Valdenští nebyli teroristy, spíše blouznivci. Proto také ve svých počátcích nezakusili žádné zvláštní pronásledování. Jejich zakladatel Valdens byl pouze arcibiskupem z Lyonu uvržen do klatby a donucen odejít z města na venkov, kde nakonec v klidu a ve vysokém věku zemřel v kruhu své komunity 30). To je dokladem, že v tomto období Církve i stát

dokázaly vůči heretikům být i tolerantní, když tito se nedopouštěli žádných kriminálních deliktů a žili své náboženství v izolaci od ostatní společnosti a své bludy nešířili mezi katolíky.

Podstatně závažnější problém představovali kataři albigenští. Tato sekta gnosticko-manichejské orientace 31) hlásala striktní dualismus Boha i ďábla, kteří prý jsou rovnocennými bytostmi. Jejich název pochází z řeckého „katharos“, což znamená „čistý“, neboť takto se sami nazývali. Od města Albi pochází jejich druhé pojmenování. Albigenští popírali nejen veškerou církevní autoritu, nýbrž také božství i člověčenství Kristovo (je prý pouze jakousi čistě duchovní bytostí hned po Bohu) a všechny svátosti s výjimkou křtu. Ten ale vykládali hrubě z vulgarizovaným a otřesným způsobem. Udělovali ho na smrtelném loži jako tzv. „consolamentum“ (útěcha) a aby „náhodou“ dotyčný opět neupadl do hříchu, vykonali na něm tzv. „enduru“, tj. zabili ho. Dělili se na tzv. „dokonalé“ a „věřící“. „Dokonalí“ nesměli nosit zbraň, jíst maso, museli vést asketický život v celibátu a být skryti před veřejností. Z jejich řad bylo vybíráno albigenké duchovenstvo. „Věřící“ naproti tomu

měli žít plně ve světě, mohli válčit, zabíjet, pracovat, obchodovat. Albigenští pohrdali manželstvím jako „dábelskou institucí“ a tolerovali sexuální promiskuitu. Jejich počínání bylo antisociální a anarchistické. Tehdejší Christianitas nemohla trpět jejich odmítání manželství a závazek k jistému druhu sebevraždy. To by ani dnes netoleroval žádný civilizovaný stát. Rovněž tak tehdejší společnost nemohla akceptovat albigenický odpor k přísaze, vždyť celý řád Christianitas byl právě na ní založen.

Daleko horší byl však teror, jehož se albigenští dopouštěli vůči katolíkům. JJI. Lateránský koncil r. 1179 o nich říká: „nešetří ani kostely, ani kláštery, neušetří ani vdovy, ani sirotky, starce ani mladé lidi, neberou ohled na žádný věk ani pohlaví, ale po způsobu pohanů všechno ničí a pustoší.“ 32) Albigenští považovali vraždu katolického kněze nebo mnicha za „bohulibý“ čin. V Toulouse, městě zamořeném těmito bludaři, se nesměl duchovní v klerice objevit na ulici, aniž by riskoval vlastní život, biskup mohl vyjít jen se silnou stráží. Podobně se dělo i v jejich druhé baště v Béziersu, kde docházelo k častým fyzic-

kým útokům na katolíky a ještě mnohde jinde, prakticky všude, kde byli tito heretikové rozšířeni 33). Jejich kazatelé vyzývali k vytváření ozbrojených band, tzv. „routiérů“, které plenily kostely, vyhazovaly ze svatostánků Tělo Páně, šlapaly po něm a vraždily duchovenstvo. Francouzský král Filip II. August bojoval r. 1177 skatarskou armádou čítající 7 tisíc mužů, biskup v Limogés musel bránit své město před útokem albigenského vojska v počtu 2 tisíc 34).

Hereze albigenských byly poprvé odsouzeny na synodě v Toulouse r. 1119. Papežové zásadně odmítali vojenský zásah a posílali k nim kazatele, mimo jiné též sv. Bernarda. Misie nepřinesly žádný výsledek, naopak albigenští si počínali stále agresivněji, počet obětí nejen z řad duchovních, nýbrž i laiků, kteří se odmítli připojit k jejich sektě, vzrůstal. Proto se r. 1179 III. Lateránský koncil obrátil se žádostí o pomoc ke světským vládcům. Nicméně papež Innocenc III., jeden z největších papežů středověku, se ještě jednou pokusil o smírné řešení a vyslal k nim r. 1208 svého legáta bl. Petra z Castelnovy, aby s nimi diskutoval (v moderní mluvě řečeno „vedl dialog“). Albigenští ale ná žádný rozhovor

nepřistoupili a legáta podle zavraždili. Tady teprve došlo ke konečnému zlomu v dosavadním postoji vedení Katolické církve, jež dosud odmítala pro heretiky trest smrti. Albigenická vražda papežského legáta Petra, jenž k nim přijel s mírumilovnými a přátelskými úmysly seriózně jednat, přiměla ušlechtilého a mírného papeže Innocence III. vyhlásit vůči albigenským křížovou výpravu, která skončila jejich porážkou.

• • •

Je zarážející, jak publikace nekatolických historiků zcela ignorují terorismus albigenských a snaží se prezentovat je jako mírumilovné, byť poněkud excentrické sektáře, kteří nechtěli nic jiného, než aby je tehdejší Christianitas nechala v klidu žít podle jejich zásad. Takový obraz katarů albigenských nabízí i obsáhlá Le Goffova „Velká encyklopedie středověku“. Ptám se, proč je zcela ignorován výše uvedený dokument HI. Lateránského koncilu, jenž podává jasný důkaz o terorismu albigenských? Biskupové, shromáždění na koncilu, si těžko mohli něco takového vymyslet, protože tato lež by byla snadno vyvratitelná obyvatelstvem krajů, v nichž se al-

bigenští vyskytovali, nehledě ke zprávám místních kronikářů, podávajících informace o teroru katarů 35). Zamlčování těchto skutečností znamená předkládat polopravdu, nikoli úplnou pravdu. Účel takového jednání je jasný: prezentovat Katolickou církev jako hlavního viníka, jenž se nezdráhá zaplavit celé kraje krveprolitím jen proto, aby udržel svoji moc nad dušemi králů, šlechty, měšťanů i prostých lidí. Církev musí vyjít z této kauzy jako zločinný agresor, jako ten, kdo se dopustil brutálních vražd na nevinných katarských sektářích, kteří nikomu neubližovali a žádali pouhou svobodu žít podle svého náboženství.

Jenže už samotná nauka albigenských absolutně neodpovídá požadavku „žít a nechat žít“. Papež je podle nich „hlavní Antikrist“, biskupové, kněží a králové jeho aktivní pomahači, proto je třeba proti nim neustále bojovat vždycky a všude za každých okolností, jak hrdě sdělil před inkvizičním soudem albigenský kacír Bélibaste, který náležel k tzv. „dokonalým“ 36). Podobných svědectví o tomto zaměření albigenské nauky je celá řada 37). Už ve fanatické nenávisti k viditelné hierarchii a institucionální církvi tkví zá-

rodek terorismu, albigenští se de facto netajili úmyslem použít proti nenáviděné „babylónské nevěstce“, jak s oblibou Katolickou církev nazývali, i násilí. Tehdejší Christianitas nedělala proto nic jiného než dnešní demokratické státy, které chrání své zřízení a obyvatelstvo před extremistickými myšlenkovými proudy, jež ústí nebo mohou vyústit do terorismu. Říci, že na to neměla právo, je totéž jako upřít tuto povinnost současné demokratické zemi, jež zakročuje proti skinhedským útokům vůči národnostním menšinám nebo levičácko-anarchistickým agresím vůči státním institucím (jako třeba při studentských bouřích roku 1968).

Ani dnes by žádný civilizovaný stát netoleroval masově praktikovanou sebevraždu, pokud ovšem nechce následovat příkladu Holandska a Evropské unie, která vyvíjí nátlak na legalizaci eutanázie ve všech zemích tohoto superstate. Albigenští kacíři se svojí endurou byli prvními praktiky eutanázie v dějinách - a proti tomu se nutně musela tehdejší Christianitas bránit, jako se tomu dnes v Evropě a ve světě brání všichni slušní lidé, ne pouze katolíci. Totéž platí i o manželství a monogamní

rodině. Albigenští touto hodnotou pohrdali a prohlašovali ji za „dílo satanovo“, proto ho-
věli sexuální promiskuitě. To opět odpovídá
současnému volání liberálů a socialistů po
uznání „alternativních forem rodiny“, což je
zase předmětem oprávněného odporu všech,
kteří v souladu s lidskou přirozeností a Božími
příkázáními vidí v heterosexuálním manželství
a monogamní rodině záruku zdravého rozvoje
společnosti. Krom toho albigenští, ačkoliv na-
venek hlásali asketický život, pocházeli větši-
nou z bohatých měšťanských vrstev a zabývali
se mimo jiné též půjčováním peněz, přičemž
nerespektovali zákaz lichvy, vyslovený II. late-
ránským koncilem r. 1139 38). To jim přivodilo
odpor, eventuálně až nenávist řadového obyva-
telstva.

Ryé ve zmíněné publikaci se pozastavuje nad
vlnou „nesnášenlivosti, která je (albigenské,
pozn. autora) ihned potkala - a to ještě dlouho
předtím, než se objevili první inkvizitoři.“ 39).
Lze se tomu divit, když si dáme dohromady
všechna fakta o jejich nauce a skutcích? Hněv
davů si potom nevybírám, je jisté, že při něm často
přicházejí o život i nevinní a nejinak tomu bylo

i v tomto případě. Jak ukazují výše uvedené popravky kacířů, jednalo se většinou o nátlak obyvatelstva, nikoli o záměr vládců, tím spíše ne o záměr Církve, která stále až do 20. let 13. století odmítá pro ně trest smrti. To přiznává sám Ryé, když píše: „Byli vyháněni, často umírali na hranici. Nikoli z vůle církevních autorit, ale vládců, křižáků nebo prostě davu." 40) Jsou proto na totálním omylu ti historikové a publicisté, kteří tvrdí, že trest smrti pro heretiky stanovila „imperiální" Církev, aby bránila ve 13. století své pozice obrovské moci. Seriózní výzkumy naopak ukazují, že trest smrti pro heretiky a souhlas Církve s ním ve 13. století byl vynucen zdola, od lidu, nikoli shora od papeže či prelátů. Byl to prostý lid, obyvatelstvo, kdo žádal proti heretikům tvrdá opatření a uplatnění trestu smrti, církevní autorita se naopak tomu bránila, kde mohla a snažila se tento tlak zmírnit, jak jen se dalo. Skvěle analyzuje tento fakt ve své knize Vrttorio Messori 41).

A nejednalo se pouze o albigenské. Skvělý německý církevní historik Carl Buehlmeyer ve svém přehledu heretických sekt 11.-13. století 42) seznamuje čtenáře sjejich naukou. S výjim-

kou valdenských by ani jedna dnes neobstála ve státě se slušným zákonodárstvím. Velmi často se u nich objevuje pohrdání manželstvím a hlásání volné lásky (amalrikiáni, ortliebovci), sekta tzv. luciferiánů uctívala satana a rozšiřovala mezi lidem černou magii a okultní praktiky. Všechny tyto heretické skupiny zuřivě nenáviděly Katolickou církev, kterou nazývaly svorně „babilónskou nevěstkou“ a papeže „Antikristem“. Vyzývaly nepokrytě k její likvidaci, plenění a pustošení chrámů byly jedním z hlavních bodů jejich programu.

Položme si nyní naprosto nezaujatě otázku, jestli tehdejší katolická společnost měla právo se proti tomu bránit nebo se raději nechat zardousit. Pokud králové, papežové i obecný lid nebyli sebevrahy, tak jim nezbývalo nic jiného než podniknout patřičné kroky proti těmto narušitelům veřejného blaha a zároveň - což je ještě důležitější - ohrožovatelům věčné spásy druhých. Toto uzná a pochopí každý rozumný a nezaujatý člověk, pokud nemá nasazeny ideologické brýle mámení komunistického, socialistického, liberálního či jiného ražení. Jinou otázkou je ovšem, zda obranné prostředky, které tehdejší stát

i Církev použily, byly nutné, vhodné a z hlediska křesťanské morálky obhajitelné.

• • •

Papež Innocenc III. vyhlásil proti albigen-
ským křížovou výpravu. Velel jí zkušený voje-
vůdce Šimon z Montfortu. Po čtyřech letech byli
albigenští poraženi, ale r. 1221 vystoupili znovu
vojensky, což ukazuje, jakou sílu představovali.
Jejich poslední pevnost, hrad Montségur, vydr-
žela až do roku 1244. Albigenké války byly ve-
deny s bestialní krutostí na obou stranách.
Vzájemnou nenávist ještě umocňoval fakt, že
vojsko Šimonovo bylo složeno z Francouzů ze
severu, kteří se s Francouzi z jihu vzájemně ne-
náviděli. Dobyť Béziersu r. 1209 bylo opravdo-
vým masakrem. Šimon z Montfortu rozkázal za-
jaté kacíře hromadně upalovat v dřevěných
klecích. Poněvadž by lo nemožné rozeznat katary
od katolických obyvatel města, měl údajně pad-
nout rozkaz: „Zabijte je všechny, však Bůh si své
pozná." Tento výrok je neprávem připisován pa-
pežskému legátovi, cisterciáckému opatovi
Arnoldovi z Citeaux, který naopak proslul jako
šlechetný a milosrdný muž, snažící se ze všech
sil zabránit zabíjení 43). Albigenští ovšem za-

cházel se zajatými katolíky na svých hradech stejným způsobem. Nelze upřít, že albigenké války jsou co do krutosti velikou skvrnou tehdejšího křesťanství. Nicméně surovosti, jichž se dopustili vojáci Šimona z Montfortu, nic nemění na konstatování, že tehdejší Christianitas měla právo se bránit proti heretické agresi i se zbraní v ruce. Vždyť šlo o životy duchovních i laiků, které albigenští chladnokrevně vraždili. Když nepomohlo kázání a poučování, bylo nezbytné sáhnout na obranu ohrožených i k meči. Je bohužel smutnou skutečností, že i vojáci, kteří bojují pro spravedlivou věc a na jejichž straně je právo, se často dopouštějí masakrů na nevinných a zbytečného násilí. To platí z moderních dějin také o spojeneckých armádách, bojujících proti hitlerovskému Německu. Kvůli tomu však nikdo rozumný a soudný neřekne, že právo a spravedlnost byly na straně Hitlera a nikoli angloamerických vojsk, byť jejich násilí a krutosti v některých případech jsou odsouzeníhodné. Totéž platí i o křížové výpravě proti albigenským: nutno odsoudit krutosti, páchané Šimonovým vojskem, ale současně konstatovat, že právo a spravedlnost byly na jejich straně, neboť boj

proti teroristickým skupinám je v každé slušné společnosti morální povinností a také ctí. Francouzský historik Henri-Charles Léa, nekatolík, který Církev nemá příliš v lásce, ale neztrácí smysl pro objektivitu, napsal: „Že pravda byla nakatolické straně, je samozřejmé, šlo přece o obranu civilizace a pokroku. Kdyby ideje katarů získaly větší popularitu, mohlo by to vrhnout Evropu do barbarství primitivních dob." 44) Ostatně duchovenstvo se drželo stranou vojenských akcí. Sv. Dominik, ačkoliv byl v dobrých vztazích se Šimonem z Montfortu, nesouhlasil s krutostmi vojáků a dával přednost trpělivému přesvědčování a neúnavnému kázání 45).

Poražení albigenští se rozptýlili po celé Evropě. Aby nevznikla opět na některém místě jejich bašta, kde by mohli začít znovu terorizovat katolíky, začali světští vládcové uplatňovat tvrdší postih všech herezí. Římskoněmecký císař Friedrich II. Hohenštaufský, ačkoliv jeho pravověrnost sama byla pochybná, ustanovil r. 1223 jako první vládce v Evropě (nepočítáme-li Petra II. Aragonského r. 1197) pro bludaře, kteří odmítnou své hereze odvolat, trest smrti upálením. Ten sice, jak je uvedeno výše, byl sporadicky uží-

ván už ve 12. století, ale chyběla jeho výslovná legislativní proklamace. Příkladu německého panovníka následovala většina evropských vládců včetně papeže, Řehoř IX. vyhlásil tento trest pro heretiky také na území Církevního státu 46). Církev tím dává svůj souhlas s takovým postihem kacířů, což se promítá i do Teologické summy církevního učitele sv. Tomáše Akvinského, jenž napsal tato slova: „jestliže totiž světští vládcové spravedlivě trestají smrtí penězokazce a jiné zločince, tím spíše je třeba trestat heretiky, když se jim dokáže vina hereze, nejen klatbou, ale i usmrčením." 47).

Tato Tomášova slova jsou v rozporu s tím, co jsme výše zaznamenali u starověkých církevních učitelů a hierarchů sv. Jan Zlatoústého, sv. Ambrože, sv. Martina, ale též ještě z vrcholného středověku u sv. Bernarda a sv. Norberta, kteří všichni se vyslovují jednoznačně proti trestu smrti vůči kacířům. Také církevní autorita až do pontifikátu Řehoře IX. (1227-41) se nikde nevyjadřuje ve prospěch popravy heretiků. Společný dekret proti bludařům papeže Lucia m. a římskoněmeckého císaře Friedricha I. Barbarossy „Ad abolendam" z r. 1184, sepsaný

ve Veroně, mluví o vydávání heretiků světskému rameni k potrestání „podle místních právních zvyklostí“ 48). Tehdejší zákony všakještě nikde nestanoví pro kacíře výslovně trest smrti, ačkoliv už místy byl tu a tam používán. Článek III. Lateránského koncilu „De hereticis“ z r. 1179 zná pouze jediný trest vůči heretikům: vyhnání ze země. Doslova se zde píše: „Světským vládcům, nezávisle na úřadu, který zastávají, je nutno radit, pohánět je, případně přinutit církevním trestem, aby, jestliže chtějí vystupovat a být uznáni za katolické, zavázali se veřejnou přísahou k obraně víry. To znamená, že zemí spadajících pod jejich jurisdikci vyhnat všechny, v dobré víře uznané Církví za heretiky.“ 49). O trestu smrti zde není ani zmínky. Ani IV. Lateránský koncil r. 1215 nikde nepostuluje požadavek hrdelního trestání kacířů. Papež Innocenc III. v dekretu „Cum ex officio nostri“ z r. 1207, jímž přikazuje stíhat kacířství v Církevním státě, nařizuje pouze konfiskaci majetku a vězení 50).

Odkud se vzala tak radikální změna v postoji církevní autority ve 13. století a to během krátké doby? Historikové v této souvislosti poukazují

na proces recepce římského práva, jak je prosazovala boloňská univerzita pod vedením slavného mistra Gratiana. Já však vidím takové vysvětlení jako značně povrchní. Spíše si všímám té skutečnosti, že ve 13. století, v době zavádění trestu smrti pro kacíře, se nevyskytl nikdo, jenž by proti tomuto opatření protestoval. I ti nejušlechtilější a nejsvětější duchové té doby buď mlčky nebo i hlasitě takový zákon schvalují. První papež, jenž nařídil v církevním státě vydávat heretiky plamenům, byl přece Řehoř IX., před svojí volbou všem dobře známý ušlechtilý kardinál Hugolino, osobní přítel a protektor sv. Františka z Assisi, bez jehož podpory by tento veliký světec těžko prorazil. Ve Francii uzákonil upalování kacířů nikdo jiný než král sv. Ludvík IX., jehož křesťanská láska k bližnímu šla až tak daleko, že sám sebe nabízel do mohamedánského otroctví, aby vykoupil druhé. Sv. Tomáš Akvinský, proslulý nejen svojí učeností, nýbrž i opravdovou křesťanskou pokorou a hloubkou duchovního života, podporuje usmrcování heretiků světskou mocí logickými důvody, jak je uvedeno výše. Kdyby existoval sebenepatrnější stín pochybnosti o spravedlnosti a oprávněnosti

takového opatření, je těžko myslitelné, že by se nenašla ušlechtilá osobnost, jež by se proti tomu ozvala. Poněvadž ale i ti nejmírnější a nejlaskavější světci a nejšlechetnější lidé neshledávali na tom nic špatného, naopak mnozí z nich to z titulu svého úřadu, který zastávali, dokonce podporovali, tak může existovat pouze jedno jediné vysvětlení: zkušenosti s kacíři byly tak otřásající a plné hrůzy, že to předčilo i ty nejhorší představy. Jinak je těžké psychologicky vysvětlit tak náhlý obrat v mentalitě během zhruba pouhých padesáti let.

Budeme-li se chtít zamyslet nad oprávněností tehdejší Christianitas trestat kacíře, dospěli jsme již výše k jednoznačnému závěru, že měl aktomů nejen právo, nýbrž i povinnost, zvláště když kacířství bylo spojeno s delikty kriminálního charakteru, jaké představovaly devastace chrámů a vraždy. Tady by nemohly být vzneseny námitky ani proti uplatnění trestu smrti. Jenže ten byl vynášen nikoli jenom za konkrétní zločinný skutek, ale také za přesvědčení - a právě v tom je háček. Dříve se církevní autorita jasně vyjádřila, že kacíř nemá být potrestán na hrdle, nyní svůj názor mění. Máme-li být spravedliví, mu-

síme říci, že toto objektivně z hlediska křesťanské morálky a Kristova prikázání lásky správné rozhodně nebylo a nedá se hájit. To by šlo, kdyby neexistovalo z dřívější doby jiné, lepší a vyšší mravní stanovisko církevní autority, jenže ono existovalo. Takže co s tím? Odsoudíme proto sv. Tomáše Akvinského a s v. Ludvíka? Máme jejich názory na trestání kacířů považovat za minus, za skvrnu na jejich osobnosti, potažmo na jejich svatosti?

Díky Bohu nemusíme činit ani jedno, ani druhé. Katolická morálka vždycky rozlišuje objektivní vinu (materialiter) a subjektivní, skutečnou (formaliter). Ta první nemusí být vždycky totožná s tou druhou. Upalování kacířů pouze za jejich přesvědčení bylo jistě objektivně špatné a odsouzeníhodné. Ale reálně nelze dávat ani Tomášovi, ani Ludvíkovi žádnou vinu. Heretikové páchali totiž tak otrěsné věci, že psychologicky u tehdejších katolíků bylo těžké, ne-li přímo nemožné oddělit v případě kacířství osobní přesvědčení s vnitřním nutkáním hlásat je navenek od konkrétních zločinů pustošení svatých a fyzického násilí. Nesmíme také zapomenout, že středověk na rozdíl od naší epochy, za-

ložené na relativismu a subjektivismu, byl mnohem více než my citlivý na pravdu. Jestliže se setkával v absolutní většině případů s tím, že heretik, tedy ten, který pravdu neměl, šíří své názory terorem vůči ostatním, čili kriminálními delikty, jak šlo očekávat, že neztotožní smýšlení a jednání a nevyvodí z toho zcela logicky důsledky, že kdo nepravdivě, tudíž špatně a zločinné smýšlí, stejně špatně a zločinné také jedná nebo bude jednat? Tvrdošíjné setrvávání v herezi proto už samo o sobě ve světle zkušeností katolíků 13. století bylo těžkým zločinem, neboť automaticky ospravedlňovalo konkrétní těžký zločin plenění a zabíjení. Výše jsme ukázali, jak nauky heretických sekt v převážné většině k takovému jednání přímo vyzývají.

K objasnění toho, co jsme právě řekli, je vhodné sáhnout k církevnímu učiteli starověku sv. Augustinovi. Jeho názory na trestání heretiků světskou mocí se totiž mírně odchyľují od názorů sv. Ambrože, sv. Martina a sv. Jan Zlatoústého. Tito tři trest smrti pro kacíře jednoznačně odmítají. Augustin už není tak kategorický, i když ani on výslovně nezmiňuje nutnost poprav. Píše: „Je to pravda, nikdo nemůže

být nucen proti své vůli přijmout víru. Všeobecně se však přijímá, že řídíce se tvrdostí, nebo - lépe řečeno - milosrdenstvím Božím, je třeba vymýtat zradu rákoskou útisku. Strach z trestu zadržuje špatné touhy, aby nepřekračovaly hranice, vymezené jim rozumem."51) Dále uvádí tento starověký církevní otec pasáž z Lukášova evangelia (Lk 14,15-24) o pozvaných na svatbu, kde král říká svým služebníkům „Přinuť vejít!" Compelle intrare! Proto také světský panovník, katolický křesťan, má právo užít proti bludařům i násilí, aby je získal zpět do Katolické církve. V listě Bonifacioví, místodržícímu v Africe, napsal: „S určitostí je lepší (kdo by o tom pochyboval?) přivádět lidi k Bohu učním, než je nutit bolestí a strachem. Ale to, že ti první (kazatelé, učitelé) mají lepší prostředky, neznamená, že ti, kteří jimi nejsou, mají zanedbat prostředky jim dostupné." 52) Právě na Augustinovo „Compelle intrare!" se odvolává ve středověku sv. Tomáš Akvinský. Augustin vyslovuje tyto sentence v souvislosti s donatistickými kacíři v severní Africe, které tvrdě zpacifikoval císařský vojevůdce Makarius a nerozpokoval se některé z nich usmrtit.

Ajsme u jádra problému. I povrchnímu čtenáři na základě toho, co všechno jsme výše uvedli o názorech Ambrože, Martina a Jana Zlatoústého, nemůže uniknout poněkud odlišná dikce Augustinova. Čím to bylo způsobeno? První tři otcové, podle své národnosti a teritoriální příslušnosti Ital, Gal a Řek, se ve svém životě prakticky nesetkali s kacířským terorem, snad jen v dětství a mládí s ariánskou perzekucí katolíků, arianismus však byl tou dobou na území Římské říše již téměř mrtev. Severoafričan Augustinus naproti tomu osobně poznal, co je to teror donatistů (srvn. výše). Ambrož, Martin a Jan poznali kacířství nejspíš jenom ve formě tajných spolků, které nevyvíjely žádnou činnost na veřejnosti. Tento odstup jim umožnil jasně rozlišit osobní přesvědčení, byť sebezvrácenější, od konkrétního zločinného skutku a stanovit, že to první nezasluhuje trest smrti, neboť jde o jinou rovinu než vlastní teroristický akt, s herezí související, jež nespadá pod pravomoc světských orgánů. Augustin naopak učinil s donatisty jinou zkušenost a dospěl k přesvědčení, že hereze a teror spolu úzce souvisí, heretická nauka je sama o sobě výzvou k násilí

líci ve středověku, kdy řádění kacírských band nebylo omezeno pouze na určitý region, nýbrž probíhalo na velké části evropského kontinentu.

• • •

Proti uplatnění trestu smrti za tvrdošíjné setr-
vávání v kacírském smýšlení nemluví jen stano-
visko Církve, tradované na základě autority sv.
Jana Zlatoústého a sv. Ambrože až do 13. století,
nýbrž i samotné evangelium. Když si učedníci
stěžovali, že je v samařské vesnici odmítli při-
jmout a ptali se Pána, jestli na ně sešle oheň
z nebe, On odpověděl: „Nevíte, čího ducha jste.
Syn člověka nepřišel duše zahubit, nýbrž spa-
sit..." (Luk 9,55). Když po Kristově eucharistické
řeči, kde prohlásil: „Kdo jí mé Tělo a pije mou
krev, zůstává ve mně a já v něm...." (Jan 6,58),
Ho někteří z učedníků opustili (první heretikové
v dějinách?), neusmrtil je, ačkoliv by to jako Bůh
mohl udělat hned na místě, pouze se obrátil ke
dvanácti a zeptal se: „Chcete i vy odejít?...." (Jan
6,68). Ani Jidáše za jeho zradu (každá hereze je
zradou) netrestá smrtí, ponechá mu, aby se sám
rozhodl, jestli se k Němu kajícně vrátí jako Petr
nebo půjde dále svojí cestou záhuby.

Proto upalování kacířů, které ve 13. století katolická Christianitas uzákonila, se ve světle této nauky rozhodně nedá objektivně hájit. Lidská slabost a hříšnost dovede zneužít k čistě egoistickým cílům téměř všechno, na hranicích se octli i lidé, kteří heretiky nikdy nebyli (např. templáři v čele s Jakubem de Molay, sv. Jana z Arku apod.). Máme-li na zřeteli Krista spravedlivého a zároveň milosrdného, musí v nás vyvolávat přirozený odpor každá krutost, jakou bezpochyby byla též smrt zatvrzelých kacířů na hranici. Jan Hus si objektivně svůj ortel rozhodně nezasloužil, i když opačným extrémem současnosti je snaha vydávat jeho evidentní bludy za pravověrnou nauku. Vím, že se nesluší říkat v historických vědách „kdyby“, ale srovnáme-li zcela jiný přístup středověké Christianitas k mnohem těžšímu bludaři Abélardovi, tak můžeme téměř s jistotou tvrdit, že kdyby stejným způsobem se postupovalo proti Husovi (izolace v klášteře, pobyt na příkázaném místě apod.), naše země by byla ušetřena hrůz husitských válek a odpadu velké části českého národa od Katolické církve, nehledě k tomu, že Hus by s největší pravděpodobností své hereze nakonec

tak jako Abélard odvolal. Církevní historik Jan Sedlák ve své monumentální a dosud nepřekonané Husově biografii dokazuje, že jeho falešné mučednictví potřebovala právě česká delegace na kostnickém koncilu - a to z politických důvodů, proto na něj vykonávala nátlak, aby neodvolal 53). Bohužel v Kostnici tenkrát chyběl muž s autoritou sv. Bernarda z Clairvaux.

Obhajovat středověký trest smrti vůči kacířům za jejich pouhé smýšlení je jedna krajnost, dnes pravděpodobně mezi katolíky již dávno neexistující. Výše uvedená argumentace sv. Tomáše Akvinského ve prospěch poprav hereetiků se také nedá vykládat tak zcela jednoznačně: Andělský učitel přirovnává nikoli náhodou herezi ke zločinu penězokazectví. Ten předpokládá aktivní čin, padělání peněz. Rovněž tak padělání víry logicky nespočívá jenom v soukromém smýšlení někoho, ale v šíření těchto bludných teorií. Hereze, jak jí rozumí sv. Tomáš, neznamená tedy jenom to, že někdo tvrdošíjně trvá na svém kacířském přesvědčení, nýbrž že je také šíří, že podkopává veřejnou morálku a obecné blaho, ničí chrámy, terorizuje věřící atd. Pokud by někdo svoji herezi sám nebo ve společenství s dru-

hými pouze žil izolovaně od ostatní společnosti, bylo by to i podle těchto tezí sv. Tomáše akceptovatelné, neboť takový by věru druhých „nekažil“, pouze by riskoval svoji věčnou spásu. Dnes je ale naopak mnohem více rozšířena mezi katolíky druhá krajnost: odsuzovat celý středověk zajeho „netoleranci“ a „krutost“ vůči heretikům. Výše jsme ukázali, jak „mírumilovní“ tehdejší kacíři byli. S krutostí a intolerancí začali oni, ne katolíci. Vina tehdejší Christianitas spočívá maximálně v nepřiměřené obraně, máme-li hovořit právnicky. Obrana byla nezbytná, pokud se nechtěly tehdejší stát i Církev nechat dát úplně vyhladit a vyhubit.

Církevní autorita učinila všechno, aby se s krutými heretiky albigenskými nějak domluvila. Když nic nezmohli misionáři, poslala k nim legáta Petra z Castelnovy, který svoji snahu po dorozumění zaplatil životem. Přitom možnost dorozumění zde existovala. Jak jsme už řekli, blud nikdy nemá právo na existenci, ale víra nesmí být šířena násilným donucováním. Proto tehdejší Christianitas umožňovala pohanům, Židům a mohamedánům žít podle svého přesvědčení v odloučení od křesťanské společ-

nosti (Židé například měli v ghetech právo na bohoslužby v synagoze) za předpokladu, že nebudou své bludné nauky šířit mezi obyvatelstvem. Totéž se dělo i v případech monoteletistických heretiků jakobitských v Palestině a částečně také v případech valdenských ještě za života jejich zakladatele. Když Církev k albigenským neustále vysílala misionáře a legáty, počítala pravděpodobně i s touto variantou. Odpovědi na její vstřícnost však byly vraždy.

Někteří historikové zastávají názor, že prý Církev měla akceptovat kritiku tehdejších kacírů na svoji adresu, především co se týkalo zlořádů mezi klérem. Toto doporučuje i probošt premonstrátů Everwin ze Steinfeldu v dopise sv. Bernardovi, kde tvrdí: „mnohé z jejich výtek na adresu duchovenstva by měly být uznány za oprávněné." 54). Je pravdou, že v 10. a 11. století se mravy kléru v důsledku situace v papežském Římě nacházely v hlubokém úpadku, nicméně reforma, zahájená benediktinským klášterem v Čluny, z něhož vzešel veliký papež sv. Řehoř VII, obránce nezávislosti Církve na světské moci a současně neúnavný horlitel za nápravu zlořádů mezi kněžstvem (svatokupectví,

lakota, rozmařilý život), přinesla své ovoce. V tomto požehnaném díle zdárně pokračovala cisterciácká reforma sv. Bernarda ve 12. století. Všechny koncily a synody té doby hrozí těžkými tresty duchovním, jejichž život působí veřejné pohoršení. Díkce těchto sněmů proti zlořádům je často ostřejší než díkce heretiků, proto také ve 12. století se mravy duchovenstva radikálně zlepšují. Terčem kritiky albigenských je však něco zcela jiného: ne mravy duchovních osob, nýbrž jejich majetek a světská moc 55). Je známo, že právě benediktinský klášter v Čluny a cisterciácký klášter v Clairvaux patřily k jedněm z nejbohatších - a přesto málokde žili mniši tak chudě a asketicky jako tam. Církev má mít majetek, musí ho však užívat k dobru - tak zní církevní nauka, nota bene v tehdejších feudálních poměrech, chtěla-li se Církev ve společnosti prosadit a uplatnit mravní principy křesťanství ve veřejném životě, nemohlo se to obejít bez minimální majetkové základny, jež by jí umožnila zakládat charitativní instituce a školy a tím přispívat k zušlechťování a mravnímu pokroku velkolepého díla Christianitas. Bludaři právě toto všechno chtěli zlikvidovat. Jim nešlo o nápravu

mravů Církve, nýbrž o její totální zničení, pro ně
na nebyla ničím jiným než „babylónskou ne-
věstkou“.

Církevním hodnostářům se tak v průběhu 12.
století stávalo čím dál zřejmějším to, co bylo
světským panovníkům a lidu jasné už dávno: že
s kacíři se nedá rozumně a pokojně domluvit,
jsou to násilníci, revolucionáři a teroristé, proti
nimž je nutno užít meč na obranu časného i věč-
ného života bližních. Je sice pravdou, že Kristus
přikazuje nastavit tomu, kdo mne uhodí, i dru-
hou tvář, ale nikoli tomu, kdo uhodí druhého
nebo jej chce dokonce zabít. Tady platí nekom-
promisně příkaz lásky k bližnímu, která žádá vzít
na jeho obranu do ruky i zbraň.

V situaci, kdy šíření hereze se neobešlo bez
krvavého násilí, bylo těžké a psychologicky tak-
řka nemožné dopracovat se k poznání, že je třeba
oddělit od sebe vlastní bludné smýšlení a jednání
podle něj, které nese známky kriminality. To
jsme analyzovali výše. Proto nelze nikoho z těch,
kdo se ve středověku pro trest smrti vůči kací-
řům vyslovovali nebo jej dokonce i aplikovali,
odsuzovat. Byť je jakkoliv nutné vyjádřit polito-
vání nad upálením Jana Husa, tak rozhodně nelze

pokládat biskupy kostnického koncilu, z nichž ani jeden neprojevil nesouhlas s jeho smrtí na hranici, nebo císaře Zikmunda, který postupoval zcela ve shodě s tehdejší říšským zákonem, za „Husovy vrahy“. Jestli je tady někdo vinen

Husovou smrtí, tak jsou to cca 200 let před ním albigenští i jiní heretikové, kteří svým bezuzdným terorem způsobili, že katolická Christianitas ztratila rozlišovací schopnost mezi kacírským smýšlením a kacírským jednáním. Ostatně obojí bylo pevně spojeno i u samotného Husa. On sám nese značný díl odpovědnosti za revoluční bouře v Praze ve věci univerzity a proti arcibiskupovi Zbyňkovi Zajíci z Hazenburka, které se neobešly bez ztrát na životech.

Legalizace trestu smrti pro kacíře, vynucená nota bene i hlasem lidu zezdola, vedla ovšem církevní autoritu ke snaze zabránit divokému a nekontrolovanému uplatňování tohoto opatření. Existovalo reálné nebezpečí, že se dostanou ke slovu závist, nenávist a další lidské neřesti, které povedou k vyřizování si osobních účtů a v plamenech se octnou nevinní. Proto již od druhé poloviny 12. století požadují papež a biskupové, aby světská moc respektovala, že pouze církev-

ním osobám přísluší rozhodovat o tom, kdo je a kdo není kacíř a zároveň dát těm, u nichž se podezření z hereze potvrdí, možnost odvolat bludy a smířit se s Církví. To bylo impulsem ke vzniku inkvizice, která sice vznikla až r. 1229 na synodě v Toulouse, ale její postupné budování započalo už dříve, konkrétně již na III. Lateránském koncilu.

• • •

Jasně vymezit pravomoci duchovní a světské autority při stíhání kacířství se pokusil už n í . Lateránský koncil roku 1179 ve svém článku „JJe hereticis“, kde se mimo jiné říká: „Zavrhujeme všechny heretiky, nezávisle na jménu, pod nímž vystupují ti, kterým bude dokázána vina, mají být předáni světským vládcům nebo jejich úředníkům, aby jim byl vyměřen náležitý trest, .ustanovujeme, aby každý arcibiskup nebo biskup bud sám osobně nebo prostřednictvím arciděkana či jiných náležitých a ctihodných osob, dvakrát nebo přinejmenším jednou do roka provedl vizi-taci sobě svěřené farnosti, o které by kroužila po-věst, že v ní přebývají kacíři. Tam je povinen vy-moci na dvou nebo třech osobách, těšících se dobré pověsti, a jestliže je to třeba, na celém okolí,

aby tito složili přísahu, že jestliže by kdokoli věděl o kacířích nebo jiných osobách, shromažďujících se na tajných shromážděních nebo se lišících od obvyklého chování věrných, postará se ohlásit je biskupovi. Obviněné musí biskup vyzvat, aby se k němu dostavili a kanonicky je potrestat, jestliže se nemohli očistit z obvinění nebo po očištění znovu upadli do předchozích bludů ve víře. Ti, kteří se zavrženíhodnou vytrvalostí vzdorují a odmítnou složit přísahu...mají být právě tímto činem uznáni za heretiky.." 56)

Někteří historikové pokládají tento artikel III. Lateránského koncilu za faktické ustanovení inkvizice, i když se ještě tak nenazývala. Do té doby ještě ze starověkých časů platilo, že o tom, kdo je a není kacíř, rozhoduje příslušný celocírkvní sněm nebo regionální synoda. Nyní nastupuje novota v tom, že určit, kdo je a kdo není heretik, spadá pod pravomoc místního biskupa, který má vytvořit tomu odpovídající orgány pod svým vedením (arciděkan aj., věřící těšící se v dané farnosti dobré pověsti atd.). Podobně se vyjadřuje i IV. Lateránský koncil roku 1215, jenž hovoří o povinnosti biskupů podnikat „inquisitio“, čili „vyhledávání“ kacířů 57).

Biskupové podle tohoto ustanovení obou koncilů skutečně postupovali. Hugo z Noyers, biskup z francouzského města Auxerre, vedl v letech 1197-1200 šetření, jež bychom mohli již nazvat „inkvizičním“, ve farnosti La Charité. Nejprve vyslechl věrohodné svědky, pověřené v tomto místě tajným pátráním po kacířích. Na základě jejich výpovědi vyhotovil seznam obviněných. Poté svolal tribunál, sestávající i z jiných biskupů, hlavně však ze znalců kanonického práva a nechal před něj předvést obžalované. Protože však nakonec po všech výsledcích nebylo zcela jasné, jestli dotyční jsou nebo nejsou kacíři a tudíž jestli mají nebo nemají být exkomunikováni, předal příslušný tribunál celý případ k rozhodnutí do Říma papeži Innocenci III. 58). Z tohoto postupu je zřejmé, jak úzkostlivě a pečlivě si církevní orgány vedly, než prohlásily s definitivní platností někoho za kacíře a předaly jej světské moci k potrestání.

Případy však narůstaly a biskupské soudy samy nestačily všechno řešit. Papežové již od 12. století, konkrétně od pontifikátu Innocence II. (1130-43), vysílali k mnoha soudním případům (nesouvisejícím se stíháním heretiků) své

zvláštní delegáty, aby rozhodli v dané věci jménem Svatého stolce. 59) To se později stalo základem pro pozdější zřízení papežské inkvizice, i když biskupské tribunály soudící kacíře fungovaly nadále.

K oficiálnímu zřízení církevního soudu, zabývajících se výhradně kacířstvím a ničím jiným, došlo v Toulouse roku 1229, kde se konala biskupská synoda u příležitosti ukončení albigenských válek. Protože vítězové zajaté kacíře upalovali, aniž přesně rozlišovali, kdo knim patří či nepatří, rozhodli místní biskupové, aby zabránili krveprolévání a vraždám nevinných, o zřízení řádného církevního tribunálu, který jediný měl právo určit, kdo je ve skutečnosti heretikem a vydat jej světské moci k potrestání. Nikdo nesměl být světskými orgány potrestán kvůli herezi, aniž by jim byl předán nově zřízeným církevním soudem, jenž dostal název „inkviziční“ (tj. vyhledávací, s cílem pátrat po kacířích). Synoda v Toulouse sice naléhala v duchu rétoriky i n. i IV. Lateránského koncilu na světské vládce, aby si nepočínali liknavě při potírání herezí a hrozila takovým církevními tresty, nicméně snaha zabránit přehmatům, omylům nebo

i lidské zlobě, kvůli nimž by se na hranici dostali i nevinní, kteří žádnou herezi nehlásali, je tady naprosto zřetelná, i když opatření toulouské synody jsou jinak tvrdá: usvědčení kacíři, kteří odmítají své bludy odvolat, mají být předáni světské moci k potrestání, rovněž tak jejich ochránci a příznivci (o trestu smrti zde není zmínka), kdo heretika ukrývá ve svém domě, propadá ztrátě majetku a má být potrestán tělesně, kacířům, kteří odvolají své bludy, má být uloženo pokání ve formě poutě, almužny nebo postu, musí nosit viditelné kající znamení dvou křížů na oděvu a nesmí až do ukončení trestu zastávat žádné veřejné úřady. 60)

Toulouská synoda stanovila, že inkviziční soudy mají být zřízeny v každé diecézi a dozor nad nimi má mít místně příslušný biskup. Na toto opatření však reagoval papež Řehoř IX. r. 1231 tím, že nařídil, aby odhalováním a souzením kacířů byli pověřeni duchovní, vybaveni nejvyšším stupněm teologického i právnického vzdělání, kteří měli mít pravomoci papežem delegovaných soudců, jak byli známi od dřívějších z jiných rezortů církevního soudnictví. 61) Pro tento úkol se zdáli být nejlépe připraveni do-

minikáni. Již jejich zakladatel sv. Dominik, který zemřel r. 1221, byl pro svou misii v krajích zamořených albigenským bludem vybaven zvláštními papežskými pravomocemi. Řád bratří kazatelů, který tento světec založil, se vyznačoval hlubokou oddaností papeži a péčí o nejkvalitnější vzdělání svých členů. Řada dominikánů působila na univerzitách (sv. Albert Veliký, sv. Tomáš Akvinský aj.). Velkou výhodou také bylo, že dominikáni jako misijní řád neměli žádné vazby k místnímu obyvatelstvu, kde dostali pověření působit. Krom toho se stali váženými a oblíbenými též jako kazatelé a zpovědníci. To všechno je nejlépe disponovalo k neobyčejně těžkému úkolu inkvizitorů na základě papežského pověření. V menší míře byla tato funkce, zejména později, svěřována také františkánům.

Opatření Řehoře IX., jímž zřídil papežskou inkvizici a listem zaslaným r. 1231 převorovi dominikánského kláštera v německém Řezně pověřil tentořádjejím vedením, všakneznamenalo, že biskupská inkvizice, ustavená na synodě v Toulouse, ukončila svoji činnost. Prakticky až do 16. století lze pozorovat, samozřejmě různé podle jednotlivých zemí, dvoukolejnost, kdy

vedle sebe působí inkvizice biskupská, vedená většinou diecézními kněžími, a inkvizice papežská, kterou mají v rukou převážně dominikáni, v menší míře františkáni nebo výjimečně i příslušníci jiných řeholních řádů.

Na základě uvedených skutečností opravdu nelze popřít, že inkvizice znamenala vnesení právního řádu do kauzy trestání heretiků. Jestliže jsme již výše konstatovali, že tehdejší Christianitas měla právo bránit se proti herezím, jejich rozkladnému vlivu a také terorismu sektám, tak nelze ani tehdejší Církvi upřít právo čelit kacířství svojí formou boje s použitím prostředků, které jí byly vlastní: tj. speciálním církevním soudem, vyobcováním kacíře ze společnosti a jeho předáním světské moci k potrestání. Jestliže Církev ustanovila a prosadila, že pouze její orgán má právo rozhodnout, kdo má či nemá být jako kacíř potrestán, představovalo v té době významné humanizační opatření ve směru řádného právního postupu, aby se vyloučil omyl a znemožnilo se případné divoké a nekontrolované vyřizování si osobních účtů, neboť, jak jsme uvedli výše, tlak na co nejkrutější trestání heretiků vycházel zdola, od lidu, nikoli od Církve.

Voltaire psal o inkvizici jako o „krvavém tribunálu, odporném pomníku nadvlády mnichů" 62). Tentýž osvícenský „mistr tolerance" mimo jiné také pronesl větu, že „stokrát opakovaná lež se nakonec stane pravdou" 63), což později s nadšením mnohokrát opakoval nacistický ministr propagandy Německé III. říše Joseph Goebbels. Černá legenda inkvizice pronikla do našich katolických myslí tak hluboko, že dnes převážná část katolíků není schopna ujmout se obrany této epochy dějin Církve. Mnoho katolíků se také bohužel ještě připojuje k nespravedlivému a tendenčnímu odsuzování tohoto církevního tribunálu, mnozí dokonce se pokoušejí v tomto směru „trumfnout" protikatolickou propagandu. Maximální obranou, na niž se ještě někteří katolíci zmohou, je poukaz na všeobecnou krutost této prý „barbarské" doby.

Zřízení inkvizice ve skutečnosti zachránilo životy mnoha nevinným. Kdyby biskupové na synodě v Toulouse nezaložili tento tribunál, vítězná soldateska by vraždila a upalovala, aniž by vyšetřovala, kdo náleží či nenáleží k albigenským heretikům. Zásah jihofrancouzských biskupů tomu zabránil - a sice právě založením inkvizic-

ního tribunálu, který nejenže umožnil na základě výslechu obviněných jasně odlišit pravověrného katolíka od kacíře, nýbrž i usvědčeným heretikům dal příležitost uniknout trestu smrti, který udílela světská moc, kajícím smýšlením, zřeknutím se bludu a přijetím aktu pokání, jaký inkvizitoři určili. Totéž měl na mysli i papež Řehoř IX., když uvedl v život papežskou inkvizici. Kacířství mělo být jednoznačně vyplněno jako duchovní mor, ohrožující celou tehdejší Christianitas. To se však nemohlo dít bez náležitých a pevně stanovených právních procedur, které by vyloučily omyl a znemožnily, aby byli posláni na smrt spolu s bludaři též nevinní, pravověrní katolíci. Inkvizice byla nástrojem, který zabránil v atmosféře 13. století a událostí, jež se v něm odehrály v důsledku terorismu hlasatelů hereze, krvavým běsněním proti skutečným i domnělým kacírům a nekontrolovatelným masovým popravám. V tom spočívá objektivně velká zásluha Církve, že inkvizici založila a dala jí takové pravomoci.

Inkvizice se stala prvním soudním tribunálem v dějinách, jehož úkolem nebylo na prvním místě viníka odsoudit, nýbrž polepšit, napravit a tím ho zachránit od trestu.

Inkvizice a inkvizitoři

I když inkviziční procesy se v detailech lišily podle místních zvyklostí a okolností, jejich základní mechanismy zůstávaly v podstatě všude stejné. Je možno říci, že inkvizice pokaždé dávala příležitost k vyvrácení podezření, avšak nekompromisně trestala ty, kteří tvrdošijně lpěli na svých bludech. Inkvizice se snažila současně poučit bludaře a zároveň mu zabránit v šíření heretických názorů. Častokrát úloha inkvizitorů spočívala spíše ve vyvrácení hloupých, původem ještě pohanských pověr než v souzení kacířských revolucionářů, snažících se podkopat společenský řád. Trpělivé poučování a katecheze šly vždycky ruku v ruce se soudní procedurou. Inkvizitor nebyl tedy z titulu svého úřadu jenom soudcem, nýbrž i misionářem, kazatelem, učitelem.

Popíšeme si nyní, jak vypadal inkviziční proces podle dochovaných archivních materiálů. Vždycky, když se církevní autorita dozvěděla, že v některém kraji či v některé farnosti se vysky-

tují kacíři (velmi často ji na to upozornily světské orgány, které nesměly zasahovat, dokud se Církev oficiálně nevyjádřila), byl na místo vyslán inkviziční tribunál, buď biskupský nebo papežský (biskupská inkvizice v řadě diecézí neexistovala, mnozí biskupové měli k dispozici jenom inkvizici papežskou). Tvořilo ho několik kněží podle situace, dva až pět spolu s laickými pomocníky. Jeden duchovní měl funkci hlavního inkvizitora, předsedy tribunálu. Ten pokaždé byl povinen vyhlásit nejprve hned po příchodu do daného města či oblasti „čas milosti“, jenž trval měsíc až dva. V této době měli možnost ti, kteří se subjektivně cítili být vinni kacířstvím, sami se přihlásit. V takovém případě dostávali ihned rozhřešení a velmi mírné pokání, většinou jenom pravidelnou konkrétní modlitbu. Po uplynutí tohoto období milosti vyhlašovali inkvizitoři edikt, jímž pod hrozbou exkomunikace zavazovali všechny křesťany, aby oznámili jména heretiků a jejich ochránců. Inkvizice nedisponovala tajnou policií ani sítí informátorů. Opírala se o spolupráci se všemi věřícími katolíky a působila tak spíše jako strážce míru než zstrašující aparát totalitní vlády.

Inkvizitoři nikdy nesoudili sami. Členy tribunálu kromě nich byli vždy také představitelé místního duchovenstva, aby rozsudek byl co nejobjektivnější. Odsouzený krom toho měl možnost odvolání k místnímu biskupovi a nakonec až k papeži. Je sice pravdou, že v inkvizičním procesu platila nikoli presumpce nevinu, ale naopak presumpce viny, ta ale náležela všeobecně k tehdejšímu právnímu řádu. Obžalovaný musel dokázat svou nevinu, jestliže příslušný soud měl k dispozici větší množství udání či jiných přímých či nepřímých důkazů, ne naopak. K tomu si mohl vzít i advokáta. Totéž se týkalo i inkvizičního procesu. Ten ale měl svá přesná pravidla, takže vznést obvinění nebylo pro inkvizitory nijak jednoduchou záležitostí. Když někdo přišel s oznámením na nějakého člověka, že hlásá bludy nebo že se účastní kacířských shromáždění, inkvizitor to zapsal, ale ještě nesměl nic podnikat. Došlo-li k udání od druhé osoby, zkoumalo se nejprve, jestli tato není v blízkém styku s tou, která vystoupila s udáním jako první. Pokud ano, tak bylo její oznámení kvalifikováno jako neplatné, protože oba mohli být vzájemně domluveni. Teprve v případě, když přišel ještě

s oznámením někdo další, jenž nebyl v žádném vztahu ani s prvním, ani s druhým informátorem, se považovalo ohlášení kacířství u té či oné konkrétní osoby za platné a regulérní. Dotyčný byl zatčen a předveden. Než vůbec bylo přikročeno k výslechu, inkvizitor měl povinnost vyzvat obžalovaného, aby jmenoval všechny lidi ze svého okolí, o nichž se domnívá, že mu z nenávisti, pomstychtivosti či závesti chtějí záměrně uškodit. Jakmile se octlo mezi nimi jméno byt jednoho z obou informátorů, byl proces okamžitě ukončen, obviněný propuštěn ze žaláře domů a stíhání se zastavilo. 64) Zde je jasné vidět, jak pečlivě dbala církevní autorita o to, aby se zamezilo odsuzování lidí na základě falešného udání z čistě osobních důvodů.

Jiná situace ovšem nastala, když se shromáždilo více oznámení najednou od osob navzájem se neznajících nebo nenacházejících se v žádném bližším vzájemném vztahu. Jména informátorů se před obviněnými a jejich advokáty, jakož i před kýmkoliv jiným, kdo neměl s procesem co do činění, vždy striktně tajila z obavy před pomstou heretiků. Tady již podezření z kacířství bylo důvodné a obžalovaný musel proká-

zat svoji nevinu. Pokud se mu podařilo vysvětlit, že šlo o nedorozumění nebo špatné pochopení některých jeho názorů, případně o nezaviněný omyl, kdy nevěděl, že jeho sentence odporují katolické víře a on sám plně akceptuje zcela ve všem církevní nauku a zavrhuje každý blud, dostalo se mu náležitého poučení, načež byl propuštěn a oficiálním soudním verdiktem zcela osvobozen, maximálně s malým pokáním ve formě pravidelné konkrétní modlitby. Když se mu to ale nepodařilo, byl vyzván, aby se kacířství pod přísahou zřekl. Pokud tak učinil, byl propuštěn na svobodu s příslušným pokáním podle míry hereze a dalších okolností. Když to odmítl nebo jestliže se ke kacířství hrdě hlásil a nechtěl je odvolat, přistupovali inkvizitoři k poučování, které mohlo trvat i několik let. Obžalovanému bludaři bylo dopodrobna vysvětlováno, v čem se mýlí a odporuje zjevené pravdě a že v důsledku toho se může dostat do pekla. Tady záleželo na trpělivosti inkvizitorů, jak dlouho byli ochotni heretika přesvědčovat a vyzývat ke zřeknutí se bludů. Když dospěli k názoru, že vše je marné, poučili obviněného, že má poslední šanci odvolat, jinak bude vydán

světské moci k trestu smrti upálením zaživa na hranici. Pokud ani to s bludařem nepohnulo, pokud si on sám dokonce přál být mučedníkem své hereze, nemohli inkvizitoři dělat nic jiného než vydat jej světskému rameni. Jestli ale dotyčný odvolal až po vyslovení pohrůžky smrti upálením, dostal ten nejpřísnější kající trest, neboť takové odvolání, učiněné pouze ze strachu před plameny, budilo pochybnosti o jeho upřímnosti, proto takoví heretici bývali často odsuzováni na doživotí nebo k dlouholetému žaláři, k zákazu zastávat veřejné úřady, eventuálně i ke ztrátě majetku. Jestli heretik v tomto případě byl duchovní osobou, což se stávalo velice často, nemohl už nikdy jako kněz veřejně působit. 65) Kdo ale odvolal, nesměl být nikdy popraven. Inkvizitoři vždycky doprovázeli zatvrzelé kacíře na hranici a ještě před popravou jim dávali poslední možnost odvolat bludy. Nejednou se stalo, že odsouzený heretik až v plamenech začal křičet, že odvolává, načež inkvizitor za ním skočil do ohně, aby jej zachránil i za tu cenu, že sám utrpěl popáleniny těžkého stupně. 66) Když se někdo, jenž odvolal své hereze, octl před inkvizičním tribunálem podruhé kvůli kacířství, byl

označen jako kacír-recidivista, jehož odvolání nemusel inkvizitor věřit. Takového mohl okamžitě vydat světskému rameni, mnozí inkvizitoři však i tady projevovali milosrdné smýšlení a buď trestali recidivisty vězením nebo jim dávali ještě novou šanci, i když na základě velice přísného pokání.

Kromě trestu smrti, na němž inkvizice, i když jej přímo nevynášela, participovala, je největší námitka vznášena proti užívání tortury, tj. útrpného práva čili mučení při výsleších. To úředně pro inkviziční procesy schválil r. 1252 papež Innocenc IV. Užívání tortury inkvizičními tribunály bylo skutečně velkou chybou a neštěstím. Odporuje to také tradici Církve. V 9. století papež Mikuláš I. oficiálně zakazuje užívání tortury jako nekřesťanský způsob. 67) O málo let později biskup Hermanarich z bavorského Pasová je stížen papežským legátem Pavlem klatbou, protože přistoupil k mučení vyslýchaného moravsko-panonského arcibiskupa sv. Metoděje, jehož tenkrát Němci zajali. Teď ale o pět století později papež rozhoduje zcela jinak než jeho předchůdce. Tento ústup od mravně lepší, humannější praxe je těžko omluvitelný. Tortura

byla používána v pohanské Římské říši podle římského práva, křesťanský stát její užívání omezoval a zmírňoval, posléze papež Mikuláš I. její aplikaci zcela zastavil. Proč ji jeho nástupce Innocenc IV. opět obnovuje, dokonce i pro církevní soudy, je vysvětlitelné procesem recepce římského práva, který na základě dobrozdání boloňské právní školy pod vedením Mistra Graciána započal už ve 12. století a měl své pozitivní i negativní stránky. Renesance tortury patří k těm druhým. Jestli Innocenc IV. se v tomto „přizpůsobuje“ pohanským metodám, dříve odsouzeným, připomíná tím - sine ira et studio - současné „aggiornamento“, v jehož rámci se také dnešní církevní představitelé „přizpůsobují“ tomuto světu, tentokrát nejen pohanskému, nýbrž i bezbožeckému.

I v případě užívání mučení je však třeba uvést na pravou míru omyly, nepřesnosti nebo i bohapusté lži. Ve srovnání se světskými soudy té doby měla tortura u inkvizičních tribunálů mnohem méně drastický charakter. Inkviziční výslechy v žádném případě nepřipomínaly novověká sadistická týrání vyšetřovaných gestapem, KGB nebo SĚB, o čemž bude ještě dále řeč. Inkviziční

procedura, jak už bylo sděleno výše, měla přesně daná pravidla, jež omezovala na minimum svévoli soudců. Mučení mohlo být užito jenom v případech, kdy vina byla téměř jista, ale souzený stále své kacířství zapíral, dále potom, když existovalo důvodné podezření z nejtěžších zločinů, jako účast na plenění a devastaci chrámu, násilí na řeholních nebo duchovních osobách či dokonce jejich vraždy a kdy bylo nezbytné získat jména spolupachatelů těchto skutků. K užití tortury musel být také udělen souhlas místního biskupa, což chránilo obviněného před nadměrnou horlivostí některých inkvizitorů. Výsledky útrpným právem nesměly být opakovány. Obžalovaný nemohl být podroben tortuře ihned, inkvizitor mu musel v první fázi nejdříve pohrozit takovou variantou a nechat jej odvést, aby si to „rozmyslel“. Když nic nepomohlo, byl inkvizitor povinen přivést vyslýchaného do mučírny, kde příslušný zřízenec jej poučoval, v čem užití útrpného práva spočívá, načež musel být znovu odveden do své cely, aby o tom přemýšlel. Teprve když ani to „nezabralo“, přistoupilo se k vlastnímu výsledku útrpným právem. Při této proceduře museli být přítomni zástupce bis-

kupa a lékař. Přísně se zakazovalo uvádět přitom obžalovaného do nebezpečí smrti nebo tělesného zmrzačení. Lékař zde byl proto, aby vyslýchanému poskytl po zakončení akce okamžitou pomoc. Tortury nesměly být užívány vůči nemocným osobám, starým lidem a těhotným ženám. 68) Někdy se k útrpnému právu inkvizitoři uchýlovali též proto, aby získali jasný důkaz o vině či nevině souzeného v jeho prospěch. Je zajímavé a udivující, že absolutní většina osob, podrobených torture z těchto důvodů, mučení vydržela a byla potom soudním výrokem osvobozena. To vyvrací novověké klišé, že cílem tortury, užívané inkvizicí, bylo získat „doznání za každou cenu“. Je možno přijmout i opačný názor, jenž se zdá být pravdivější, že výslech pod hrozbou tortury mohl pro obviněného znamenat poslední prostředek obrany, jakýsi druh soudního testu, srovnatelný se středověkými ordáliemi.

Ordálie čili „Boží soudy“ byly metodami důkazů viny či neviny, jež se užívaly ještě u pohaných národů germánských, slovanských a keltských a přenesly se i do soudnictví středověké Christianitas. Jde o jasný zbytek pohanství,

proti němuž Církev dlouho a mnohdy neúspěšně bojovala a prohlašovala jej za pověru. V našich zemích definitivně vymýtili tento zlořád až císař Karel IV. spolu s arcibiskupem Arnoštem z Pardubic 69). Obžalovaný se na důkaz své nevinu podroboval zkoušce ohněm, vodou a mečem. První spočívala v uchopení žhavého kusu dřeva holou rukou. Když se rány do určité doby zahojily, soud uznal jeho nevinu. Další zkouška se týkala vhození souzeného do vody. Když se udržel na povrchu, soud prohlásil, že lže, když se začal topit, bylo to pokládáno za důkaz nevinu. Zkouška mečem se pak týkala osob, jejichž tvrzení si odporovala a nedalo se zjistit, kdo mluví pravdu a kdo lže. Oba byli vyzváni na souboj. Vítěznou stranu soud považoval za mluvící pravdu a tudíž nevinnou.

Tortura představovala přece jen „menší zlo“ než ordálie a proti jejích praktikám byla do jisté míry pokrokem. Nicméně to neznamená, že její užívání bychom měli schvalovat. Nikoliv, už ve středověku nescházely hlasy, které útrpné právo odmítaly a odsuzovaly jako nekřesťanskou praxi. V Aragonii ve 14. stol. se Církev zasadila o její zrušení nejen u inkvizičních, nýbrž i u svět-

ských soudů 70). Když později byl úřad inkvizitorů svěřován kromě dominikánů také františkánům, ti útrpné právo užívat nechtěli, sv. Jan Kapistrán, v 15. století velký františkánský kazatel pokání ve střední Evropě, jenž také vykonával funkci vrchního inkvizitora, výslovně používání tortury v inkvizičních procesech zakázal 71). Koneckonců užívání mučení bylo všeobecně u inkvizičních tribunálů tak řídké a výjimečné, že dokonce i historik Jean Dumont, vůči Církvi naladěn nepřátelsky, udává pouhých 1-2 procenta případů, Bartolomé Benassar 7-11 procent. 72)

Ve prospěch inkvizice také mluví překvapivě zjištění, prezentované na letošním kongresu historiků v Římě k tomuto tématu, že počet popravených je vzhledem k počtu souzených takřka mizivý, přibližně 1-2 procenta případů 73), což znamená během cca 500 let jejího působení jen několik tisíc lidí, pomineme-li ovšem španělskou inkvizici, jež si zaslouží zvláštní kapitolu a čarodějnické procesy 15.-18. století, na nichž se církevní inkvizice podílela pouze nepatrně, poněvadž ty byly převážně záležitostmi světských soudů a navíc se vyskytovaly hojnější měrou

v protestantských zemích. O tom budeme hovořit níže. Jen pro ilustraci: Jedním z nejobávanějších inkvizitorů byl na přelomu 13. a 14. století dominikán Bernard Gui ve francouzském Toulouse. Ten vyhlásil v letech 1308-1323 celkem 930 rozsudků, z toho 139 osvobozujících, 42 kacířů vydal světské moci na smrt 74). Není ale známo, jestli všichni byli popraveni, neboť někteří se odvolali. A to se jednalo o jednoho z nejtvrdších a nejhorších inkvizitorů. Nebyli však výjimkou ani takoví, kteří za celou dobu svého působení nevydali žádného kacíře světské moci k upálení. Porovnáme-li tato čísla s počtem obětí francouzských jakobínů, později nacistů a komunistů, tak srovnáváme nesrovnatelné.

Již od založení inkvizice ve 13. století je zřejmé, že církevní autorita si mnohem více přála a od inkvizitorů očekávala obrácení kacířů než jejich popravu. Papež Řehoř IX. (1227-1241) osmě odsoudil činnost dominikána Roberta le Bourge, obráceného albigenského, jenž byl jmenován inkvizitorem pro severní Francii. Protože ve své funkci vykazoval neobvykle velký počet heretiků vydaných světské moci k upálení, vyvolala jeho aktivita protesty místních biskupů

a stížnosti do Říma. Papež nechal celou věc prošetřit a zjistil přílišný spěch Robertův při procesním řízení, nedbalost a absenci jakékoliv konzultace s tamějšími biskupy. Výsledkem bylo jeho doživotní uvěznění. 75) Jiný inkvizitor, který se domníval, že se prosadí spíše tvrdostí než pastorační trpělivostí, byl v Německu premonstrátský kněz Konrád z Marburku. Také jeho příliš kvapná odevzdávání heretiků světskému rameni vyvolávala ostrý nesouhlas biskupů a protesty u papeže. Dříve však, než mohl Řehoř IX. proti Konrádovi zakročit, byl tento obávaný a krutý inkvizitor příbuznými svých obětí zavražděn. 76)

Toto však byly spíše výjimky. Naprostá většina inkvizitorů té doby si počínala - a to v souladu s linií Sv. stolce - zcela jinak. 13. století všeobecně vykazuje málo odsouzených na smrt inkvizičními tribunály, 14. a 15. století jsou v tomto směru poněkud horší. Inkvizice je velmi obsáhlý fenomén, trvající zhruba pět staletí. Rozlišujeme inkvizici biskupskou, papežskou, od 16. století římskou a nakonec státní (či státně-církevní) inkvizici španělskou. Inkvizice působila v celé Evropě. Inkvizitoři nebyli ani andělé,

ani ďáblové. Byli to lidé, mezi nimiž se vyskytlo mnoho osob ušlechtilých a dokonce svatých, chápajících svůj úřad apoštolsky v duchu lásky k bližnímu a milosrdenství, nicméně existovaly mezi nimi i postavy jednoznačně záporné, bezcharakterní a kruté. Verdikty, na jejichž základě byl zatvrzelý kacír vydán světskému rameni k upálení, je sice třeba odsoudit, ale jednání inkvizitorů nutno vzhledem ke kontextu celkové situace, o němž je řeč výše, uznat a pochopit. To se ale nedá říci tam, kde se jednalo o jasné zneužití inkvizice ve prospěch mocensko-politických cílů a krutou zvůli.

K takovým případům nutno zařadit na prvním místě rozsudky nad templáři v letech 1308-14. Zpupný a hamižný francouzský král Filip IV. Sličný se chtěl zmocnit obrovských majetků tohoto rytířského řádu, mimo to jim nemohl odpustit, že v době jeho konfliktu s papežem Bonifácem VIII. někteří členové řádu vystupovali na straně Bonifácově. Filip se postaral o zvolení francouzského kardinála de Gota papežem, jenž přijal jméno Klement V. Ten byl poslušným nástrojem v jeho rukou a na jeho žádost dokonce přenesl své sídlo z Říma do Avignonu, kde ještě

jeho šest nástupců pobývalo. Papež Klement, i když se zpočátku templářů zastal, nakonec zbaběle vyhověl Filipovu přání a vydal papežské inkvizici ve Francii rozkaz, aby spolupracovala s francouzskými světskými soudy při vynucování přiznání templářů, které král dal uvěznit, ke zločinům sodomie, rouhání a kacířství. Tortura vykonala své. I když většina templářských „doznání“ byla dílem světských soudů, neospravedlňuje to ani papeže Klementa, ani inkvizici ve Francii, která se na tomto zločinu aktivně podílela. Mamě požadoval koncil ve Vienne r. 1311 zastavení procesu proti templářům, Klement V. všechno anuloval na žádost Filipovu. Desítky řádových rytířů skončily na hranici, když se na mučidlech „přiznaly“ k neexistujícím těžkým deliktům. Inkviziční procesy s nimi, jak na to poukazovali biskupové na viennském koncilu, byly vedeny absolutně neregulérně a proti všem stanoveným procedurám, neboť když templáři, kteří učinili na mučidlech „doznání“, je potom odvolali, byli ihned označeni za „kacíře recidivisty“ a okamžitě upáleni, aniž jim byla dána možnost zříci se bludů. Mnoho templářů bylo také při tortuře zmrzačeno, někteří na mučidlech

i zemřeli, ačkoliv něco takového inkviziční procedura přísně zakazovala. Jako poslední skonala na hranici r. 1314 velmistr řádu Jakub de Molay, jenž ještě těsně před popravou volal, že je nevinný tak jako jeho spolubratři a svá přiznání učinili jen proto, poněvadž nevydrželi výslech útrpným právem. 77)

Templářský proces je hanebnou skvrnou v dějinách inkvizice. Nutno ale mít na zřeteli, že výslech těchto řádových rytířů probíhal v absolutním rozporu se všemi předpisy nejen inkvizičního tribunálu, nýbrž i světských soudů, jejichž procedura byla podstatně tvrdší. Tato justiční fraška a zároveň vražda je vzdálenou předzvěstí pozdějších čarodějnických procesů a zejména potom monstrprocesů komunistické éry v nejnovějších dějinách.

Další neslavnou kapitolou inkvizičních procesů je upálení sv. Jany z Arku, panny orléánské a národní hrdinky Francie r. 1431 v Rouenu. Soudila ji biskupská inkvizice na rozkaz biskupa Petra Cauchona a shledala ji vinnou z kacířství. Stalo se tak na přání Angličanů, chtějících se zbavit charizmatické vůdkyně Francouzů. I v tomto případě inkviziční tribunál nepostupoval regu-

lérně, především kvalifikoval vnitřní hlasy svě-
tice jako hereze, ačkoliv na nich obsahově ne-
bylo nic, co by odporovalo nauce Církve. To mu-
sel o více než dvacet let později konstatovat
inkviziční tribunál papežské inkvizice, jenž na
přání francouzských biskupů a krále se ujal re-
vize celého případu a francouzskou národní hr-
dinku plně rehabilitoval. Jana z Arku byla do-
konce oficiálně kanonizována a prohlášena
patronkou Francie. 78)

Někteří inkvizitoři se také nechali bohužel
vmanévrovat do smutně proslulých procesů s ča-
roději a čarodějnicemi, tomu však budeme níže
věnovat samostatnou delší pasáž. Toto všechno
jsou bezpochyby temné stránky inkvizice, které
nelze hájit ani s ohledem na tehdejší dobu a po-
měry. Šlo o zcela obyčejnou zvlí a zneužití svaté
věci, jakou bezpochyby byla a je obrana kato-
lické víry, k jiným, velice mrzkým a špinavým
cílům, nemajícím ve skutečnosti s vírou, mravy
a Církví svatou zhola nic společného.

Objektivně je však třeba bez obav říci, že tyto
kauzy jsou v dějinách inkvizice atypickými vý-
jimkami. Budeme-li se probírat nepřeborným
množstvím soudních písemností těchto tribunálů

od 13. až do 18. století, tak dospějeme k jednoznačnému závěru, že převážnou většinu inkvizitorů představovali vysoce vzdělaní kněží a řeholníci, žijící hlubokým duchovním životem a vyznačující se též patřičnou mírností, laskavostí a apoštolskou horlivostí s evidentní snahou obrátit souzeného kacíře na pravou víru Kristovu a ne jej vydat plamenům. To vyplývá i ze sborníku výše zmíněného kongresu o inkvizici ve Vatikáne.

• • •

Nynější generální představený dominikánského řádu P. Timothy Radcliffe nedávno v jedné své knize napsal: „Inkvizitoři byli hříšníky, lidmi bez lásky, plni netolerance a hlouposti.. Obviňujeme inkvizici z toho, že odsuzovala lidi, aniž by je vyslechla." 79) Tato tvrdá slova, poplatná dnešní době, mohou platit v ojedinělých případech, jak jsme prezentovali výše, nikoli však paušálně o inkvizitorech. Je rovněž nesmyslem říkat, že inkvizice obžalované „nevyslechla". To by byla obrovská křivda. Při té příležitosti se nabízí otázka Otcí Radcliffovi, co říká na to, že v seznamu svatých a blahoslavených je uvedeno celkem 14 inkvizitorů, z toho 6 mu-

cedníků? To byli také „lidé bez lásky, plni netolerance a hlouposti“?

Už ve 13. století, tedy hned na počátku existence inkvizice, se vyskytli tři světci-mučedníci z řad inkvizice. Prvním je bl. Vilém Arnaud, inkvizitor v Toulouse, dominikán, jehož spolu se šesti spolupracovníky, členy tribunálu, zavraždili albigenští mečem r. 1242. Arnaud neposlal ani jednoho člověka na hranici, naopak mírnil všechny snahy místních světských úřadů a lidu a varoval před proléváním krve. 80)

Obětí albigenského teroru se stal také inkvizitor v Lombardii, rovněž dominikán, sv. Petr Veronský. Ani on žádného kacíře neodevzdal světské moci k upálení, zprávy z jeho života hovoří daleko více o tom, jak neúnavně při procesech i mimo ně s katary diskutoval a obracel je na katolickou víru. Byl také vynikajícím kazatelem a zakladatelem laických bratrstev. Tajní představitelé albigenských se patrně báli, že jim „odvede“ všechny jejich „ovečky“ do náruče pravé církve Kristovy, proto jej r. 1252 zavraždili na cestě do Verony. Zajímavé a příznačné pro naše téma je, že světcův vrah, trápen výčitkami svědomí, se potom sám udal a zřekl se albigenských bludů. 81)

Další inkvizitor Lombardie, **bl. Paganus z Bergama**, také zrádu kazatelů, byl r. 1277 proboden kopím heretického vraha, ačkoliv ani on nikoho nevydal na smrt. 82)

Totéž platí o století později i pro **bl. Petra z Ruffi**, dominikánského inkvizitora v Turínu, kde vedl procesy proti valdenským, aniž je předal světskému rameni. Ti jej zavraždili r. 1364. 83)

Svou věrnost katolické víře zaplatil krví i další dominikán **bl. Bartoloměj z Cervere**, inkvizitor v Piemontu, zabitý nepřáteli Církve r. 1466. Ani o něm nevíme, že by vydal plamenům jediného člověka. 84)

Nejnámějším případem inkvizitora-mučedníka je osud **sv. Petra Arbuése z Epily** r. 1485. Tento světec náleží nikoli církevní, ale španělské inkvizici, o níž pojednáme zvlášť. Pocházel z Epily u Zaragozy ve Španělsku z nižšího šlechtického rodu, narodil se pravděpodobně kolem roku 1442. Již v dětství se vyznačoval hlubokou zbožností, jako mladý vstoupil do kláštera k augustiniánům, v italské Bologni vystudoval práva. Po svém návratu vyučoval na univerzitě v Zaragoze teologii a latinu, generální inkvizitor Tomáš Torquemada jej ale r. 1483 jmenoval prv-

ním inkvizitorem Aragonie. Arbuésovým hlavním úkolem bylo pátrat především po tajných judaistech a mohamedánech, kteří naoko přijali křest, ve skutečnosti však zevnitř rozvraceli Církev i stát. Protože si počínal při plnění svého poslání neúnavně a důsledně, rozhodli se místní judaisté, že jej zabijí pomocí najatých vrahů. Tak se stalo r. 1485 v katedrále v Zaragoze u stupňů oltáře. 85)

Když v 19. století papež bl. Pius IX. Petra Arbuése svatořečil, rozpoutala se ostrá mediální kampaň, v jejímž čele stáli zejména němečtí publicisté. Španělská inkvizice představovala totiž v té době nej těžší kalibr protikatolické propagandy. Když se novináři dozvěděli, že inkvizitor, soudce tohoto „hrůzostrašného“ tribunálu, který podle nich nic jiného nedělal než mučil a vraždil, byl prohlášen za svatého, začaly se objevovat články, jak prý Arbués „mnoho tisíc lidí dal mučit, mnoho tisíc upálit“. Jeden malíř dokonce namaloval obraz, jak před světcem stojí zoufalá kacířská rodina, on však s krutým pohledem ve tváři dává pokyn odvést ji na hranici. Aféra ale brzy utichla, neboť seriózní historikové vyzvali tyto pi-

šálky, aby na základě dobových pramenů doložili, že Arbués dal popravit jediného člověka. Tím vše skončilo, neboť nic takového nešlo dokázat, neexistuje jediná zpráva, že by tento světec někoho poslal na smrt. 86)

Kromě inkvizitorů-mučedníků znají církevní dějiny též inkvizitory svatého života, kteří jsou v církevním kalendáři předmětem kultu Katolické církve. V severní Itálii náležel k jednomu z prvních inkvizitorů bl. Guala z Bergama, jenž se později stal biskupem v Brescii a zemřel r. 1244. Také o něm nemáme žádné zprávy, že by někoho poslal na hranici. 87)

Dalším inkvizitorem Lombardie, jenž zemřel r. 1250 v pověsti svatostí a byl prohlášen Církví za blahoslaveného, je bl. Moneta. Ani o něm prameny neříkají, jestli někoho vydal světské moci k potrestání. 88)

Významnou postavou mezi inkvizitory byl sv. Rajmund z Peñaforte, generální představený dominikánů, zemřelý r. 1275. Jako inkvizitor působil jen velice krátkou dobu, těžiště jeho práce spočívá v misiích k Maurům a Židům za účelem jejich obrácení a ve vypracování dobového kodexu kanonického práva. V něm je vě-

nována také obsáhla část inkvizičnímu procesu a předpisům pro jeho konání. 89)

Funkci inkvizitora nějaký čas plnil i šestý nástupce sv. Dominika v úřadě generálního představeného kazatelského řádu **bl. Jan z Vercelli**, jenž zemřel r. 1283.90)

Také v pozdějším období máme blahoslavené a svaté inkvizitory. R. 1391 umírá v pověsti svatosti inkvizitor v Neapoli **bl. Gui Marramoldi**, r. 1496 inkvizitor Piemontu **bl. Aimon z Tapparelli**. 91)

Nejvýznamnějšími svatými inkvizitory v dějinách Církve jsou ale bezpochyby **sv. Jan Kapistrán a sv. Michael Ghislieri (pozdější papež Pius V.)**.

Sv. Jan Kapistrán náležel spolu se sv. Bernardinem Sienským v 15. století k reformní větvi františkánského řádu, k tzv. observantům. Žil velice asketicky v duchu ideálů zakladatele sv. Františka z Assisi a požadoval reformu celé řehole. A nezůstalo jen u toho. Jako vynikající a vyhledávaný kazatel naléhal na reformu celé Církve, jejíž mravy upadaly v důsledku stále více se šířícího renezančního smýšlení. Světec si zneprátlil svou zásadovostí a vysokými mravními

požadavky mnoho šlechticů, vlivných měšťanů a také řadu církevních prelátů, kteří se zcela oddali pohodlnému svěťáckému životu uprostřed blahobytu. Několikrát se octl též v nebezpečí života, neboť jeho hlas, vyzývající k pokání a nápravě mravů byl pro mnohé výčitkou svědomí a usilovali jej zabít.

Funkcí inkvizitora, později vrchního inkvizitora, byl sv. Jan Kapistrán pověřen v severní Itálii, kde, jak jsme napsali výše, zakázal při výslechu užívat torturu. Že by vydal někoho z kacířů světským orgánům k vykonání rozsudku smrti, není známo. Později ho jeho představení vyslali do střední Evropy jako kazatele proti husitským bludům (v době vlády Ladislava Pohrobka kázal i v naší vlasti) a za svolání křížové výpravy proti Turkům, kteří po pádu Cařihradu r. 1453 pronikli nebezpečně daleko do střední Evropy. Jan Kapistrán zemřel r. 1456 v Iloku u Dunaje v tehdejších Uhrách při jedné ze svých apoštolských cest. 92)

Sv. Pius V., papež, občanským jménem Michael Ghislieri, pocházel z velmi chudé rodiny. Narodil se roku 1504 v severní Itálii, vstoupil do dominikánského řádu, po studiích teologie apráva

se sotva třicetiletý stal inkvizitorem v Como, později v Bergamu. Papež Pavel IV. jej r. 1558 jmenoval generálním inkvizitorem tehdejší římské inkvizice. O dva roky později se stává tento asketický dominikán biskupem v Mondovii, později kardinálem a od r. 1566 na návrh sv. Karla Borromejského je zvolen papežem. Přijal jméno Pius V. a nadšeně se chopil realizace reformního programu Tridentského koncilu. Patří k jedněm z nejvýznamnějších papežů v dějinách Církve, který vrátil papežství jeho vnější světskou důstojnost, zhanobenou víc jak půl století předtím renezančními papeži nechvalné pověsti (Innocenc VŮL, Alexander VI., Julius II.). Známá je jeho reforma liturgie, vydal nový misál v duchu požadků Tridentského sněmu, breviář a katechismus. Zavázal celou Katolickou církev k modlitbě růžence za odvrácení tureckého nebezpečí. Jen zázrakem početně mnohem slabší křesťanské loďstvo zvítězilo nad mohamedánským v bitvě u Lepanta r. 1571. Na památku oné události zavedl tento veliký papež svátek Panny Marie Růžencové 7. října. Zemřel r. 1572.

Michael Ghislieri strávil v úřadě inkvizitora zhruba čtvrt století, to znamená většinu své kněž-

ské služby. V té době byla knížectví dnešní Itálie, na prvním místě samozřejmě Církevní stát, ohroženy protestantskou infiltrací. To přirozeně vyžadovalo větší aktivitu inkvizice a poskytnutí jí širších pravomocí. Právě na toto naléhal Ghislieri, čímž si získal přízeň velice tvrdého a obávaného papeže Pavla IV., jenž mu svěřil úřad generálního inkvizitora. Když se později Ghislieri stal sám papežem, inkviziční proceduru ještě více zpřísnil a poskytl tomuto tribunálu ještě větší pravomoci.

V celé tehdejší Itálii kolem poloviny 16. století i později podle daných světských zákonů desítky kacířů, především tajných protestantů, končily v plamenech na hranicích. Katolická Christianitas byla nucena se bránit proti rozvratným účinkům Lutherova a Kalvínova bludu, jejichž vyznavači nota bene své hereze vnucovali v protestantských zemích přímo brutálním terorem. Ghislieri podle dokumentů soudil za dobu svého působení v roli inkvizitora více než tisícovku lidí. Zajímavé přitom je, že počet heretiků jím vydaných na smrt činí za celé toto dlouhé čtvrtstoletí pouhé dvě osoby, přičemž se jednalo o žháře církevních objektů a vrahy. Proti tomu

jistě nebude žádný, kdo uznává oprávněnost trestu smrti za závažné kriminální delikty, nic namítat. Rovněž tak Ghislieri nikdy nepoužíval při procesech, které vedl, mučení. Jeho metoda spočívala především v rozhovorech s obviněnými, které jim on sám nabízel s tím, že pokud jej logickými argumenty a také za pomoci Písma sv. a nauky církevních otců přesvědčí o správnosti své hereze, přijme ji jako pravdu a stane se jejich vyznavačem. Protože byl vysoce vzdělaný a uměl diskutovat, žádný heretik mu neodolal a nakonec mu došly argumenty. Nebyl schopen oponovat a své téze obhájit. Na to pak inkvizitor Ghislieri navázal a trpělivě přesvědčoval souzeného bludaře, jak je nesmyslné chtít umřít na hranici za něco, co sám není schopen rozumovou argumentací náležitě podepřít. Na tomto každý kacír kapituloval a své bludy odvolával. Ghislieri byl také pověstný tím, že dával i kacírům-recidi vistům ještě šanci, což řada jiných inkvizitorů nedělala. 93)

Z uvedeného je zřejmé, že Ghislieri měl zájem na co největší pravomoci inkvizice a na jejím maximálním možném zapojení do pátrání po tajných bludařích, především vyznavačích pro-

testantismu, ale vyhýbal se, jak jen mohl, vydání zatvrzelého kacíře světskému rameni k výkonu trestu smrti, pokud hereze nebyla spojena s deliktem ryze kriminálního charakteru. Na tom nic nemění ani ta skutečnost, že Ghislieri nikdy proti uplatnění trestu smrti vůči heretikům ze strany světských orgánů nevystupoval a ani jako papež tuto zákonnou normu pro Církevní stát nezrušil. Byl si vědom, že v rámci ochrany katolické víry před invazí Lutherových a Kalvínových bludů i v rámci ochrany tehdejší křesťanské civilizace je takové opatření v daných podmínkách nezbytné, nicméně nutno k němu sahat až v mezní situaci, kdy jsou vyčerpány všechny prostředky k nápravě a polepšení souzeného. Proto také během jeho šestiletého pontifikátu, ačkoliv pravomoci inkvizice byly větší než kdykoliv předtím, došlo v papežském Římě k jedinému upálení heretika - tajného protestanta Carnesecchiho r. 1572, přičemž není jisté, jestli sv. Pius V., v té době už vážně nemocný, o tom věděl. 94)

Prezentované portréty inkvizitorů-světců podle dochovaných pramenů jasně ukazují, že tato funkce bývala velice často svěřována mravně bezúhonným řeholním kněžím, kteří vy-

nikali vysokým vzděláním, širokým rozhledem, ale též lidským pochopením a milosrdným smýšlením, jejichž nejdůležitější snahou bylo souzeného kacíře přivést k obrácení - a využít k tomu až do krajnosti trpělivosti a laskavosti. Toto je jeden z nejdůležitějších argumentů na obranu inkvizice a v tom spočívá její podstatný rozdíl proti soudním tribunálům jakobínským za Velké francouzské revoluce, nacistickým, komunistickým a vůbec všem totalitním. Zatímco posláním inkvizitorů bylo souzeného obrátit, posláním soudů jmenovaných režimů spočívalo naopak v jeho likvidaci. Jestliže tedy někdo klade rovnítko mezi tyto orgány a inkvizici, srovnává nesrovnatelné. I když bohužel docházelo ke zneužívání inkvizice nebo ke zbytečným krutostem některých jejích méně kvalitních soudců, bylo to vždycky proti původnímu duchu inkvizice, který autenticky reprezentují právě výše uvedení světci.

Ještě je třeba se vrátit k publikovanému výroku Otce Radcliffea. Když hovoří o inkvizitorech jako hříšných lidech bez lásky plných netolerance a hlouposti, nutno se ptát, jestli k takovým počítá i své řádové spolubratry sv. Petra Veronského, mučedníka pro víru a papeže

sv. Pia V., jež uctívá celá Církev? Nebo snad také světce z řad františkánů, rovněž inkvizitora sv. Jana Kapistrána? Podíváme-li se na jejich životy, tak je jasné, že těmto velikým světcům současný neomodernistický generální představený dominikánů nesahá ani po kotníky. Kdyby byl skutečně na úrovni, tak nenapíše takovou generalizující hloupost jen proto, aby byl poplatný nynějšímu trendu liberalismu, odmítajícímu kategoricky inkvizici, poněvadž odmítá zároveň s ní i jakoukoliv vizi jediné pravdy, pravdy zjevené samotným Ježíšem Kristem a tradované Jeho Církví, která má povinnost hájit ji proti všem pokusům zředit ji, rozmělnit a nakonec zcela popřít.

• • •

Se vzrůstajícím nebezpečím protestantismu se inkvizice stále více centralizuje. R. 1542 mění papež Pavel III. dosavadní papežskou inkvizici, jež fungovala ve všech státech tehdejší katolické Evropy, na centrální tzv. římskou inkvizici s tím, že dosavadní inkvizice biskupské, pokud existovaly, měly být definitivně zrušeny. Inkvizitoři jednotlivých zemí měli být těsněji spojeni s Římem než bývalí papežští inkvizitoři ve středo-

věku a Řím měl mít také právo do inkvizičních procesů více mluvit.

Papež sv. Pius V. svěřil inkvizici též péči o tzv. Index zakázaných knih (Index librorum prohibitorum). Sixtus V. ji v 80. letech 16. století vyzdvihl na úroveň kongregace (jedné z patnácti) s názvem „Kongregace svaté inkvizice a indexu“. Hlavním cílem římské inkvizice v 16. století byl boj s protestantskou reformací. To však v následujícím období, zejména po třicetileté válce, přestalo být hlavním problémem a pozornost inkvizitorů se soustřeďuje na vnitrocírkevní disciplínu, rouhačství, bigamii, magii apod.

V 17. století mizí také v Církevním státě a podle jeho vzoru též v ostatní Itálii užívání trestu smrti za herezi. Posledním upáleným kacířem v papežském Římě byl r. 1600 známý pan-teistický filozof Giordano Bruno, postava velmi kontroverzní a nesnášenlivá. Původně byl dominikánským mnichem, jenž utekl z řádu a potuloval se po protestantské Evropě. Protože ale jeho názory nebyly ani pro protestanty přijatelné, musel utéci i odtud, v Benátkách potom jej zatkla inkvizice a dopravila do Říma, kde osm let s ním úval proces. Když inkvizitoři po tak dlouhé

době zjistili marnost svého pokusu přimět nešťastného Bruna k odvolání, vydali jej konečně světskému rameni k upálení. Zbožný papež Klement Vin., když se o tom dozvěděl, celou noc se modlil na posvátných schodech proti lateránské bazilice sv. Jana za spásu Brunovy duše. U Giordana Bruna bylo kacířství spojeno i s obviněním z kriminálního deliktu. Když jako mladý tajně utekl z dominikánského kláštera v Římě, hodil podle obžaloby svého představeného, který mu v tom chtěl zabránit, do Tibery (95). To samozřejmě vrhá zcela odlišné světlo na veškerou oslavu tohoto muže, jehož zednářská sjednocená Itálie koncem 19. století povýšila na piédestal mučedníka svobody svědomí proti údajnému inkvizičnímu a vůbec prý církevnímu násilí.

Po r. 1600 dochází pouze k jednomu kontroverznímu případu inkvizičního procesu, který dosud zaplňuje stránky učebnic dějepisu, jenž však neskončil ani upálením, ani uvězněním: kauza Galilea Galileiho, jíž budeme věnovat na dalších stránkách samostatný oddíl. Jinak se s popravami kvůli heretickému přesvědčení už ne-setkáváme. Papež bl. Innocenc XI. (1676-89)

upravil v Církevním státě tresty za zatvrzelé kacířství tak, že možnost popravy sice zůstala, nicméně kromě ní zde existovala podle vzoru starověké Christianitas široká škála jiných trestů, především vězení, veřejné a okázalé pokání, případně vyhnanství. 96) Církevní stát v té době také umožňuje heretické sektě valdenských žit podle svého vyznání v oddělených osadách, kde se věnovali řemeslu a zemědělství, samozřejmě se zákazem šířit své bludy mezi obyvatelstvem 97). Rovněž právo inkvizice užívat při výslechu mučení je za bl. Innocence XI. a opakovaně za Benedikta XIV. (1740-58) omezeno tak, že jeho faktická realizace byla téměř nemožnou, což se týkalo i světských soudů 98). Když Napoleon Bonaparte r. 1798 vojensky obsadil Řím a unesl papeže Pia VI. do Francie, zrušil nejen inkvizici, nýbrž i trest smrti za herezi a torturu, ačkoliv obě praktiky se již de facto vůbec nevykonávaly. Po Napoleonově pádu a obnově Církevního státu r. 1814 už nový zákoník Pia VII. trest smrti za kacířství neuváděl a torturu zakazoval. 99)

Jiné katolické země po třicetileté válce postupovaly proti heretikům tvrději než Papežský stát. Francouzský král Jindřich IV. Navarský sice

vyhlásil r. 1598 Nanteský edikt, jímž udělil protestantským hugenotům náboženskou svobodu, avšak Ludvík XIV. jej r. 1685 zrušil a zahájil jejich pronásledování, které ukončil až Ludvík XVI. r. 1787 tzv. Versailleským ediktem. Papež bl. Innocenc XI. však vyjádřil nad perzekucí francouzských protestantů svůj nesouhlas a požadoval zachování Nanteského ediktu 100). Habsburské Rakousko uplatňovalo vůči protestantům politiku tvrdé rekatolizace, při níž Katolická církev a stát úzce spolupracovaly. Tento postup byl plně v duchu augsburského míru, uzavřeného r. 1555 v Německu mezi katolíky a protestanty, na němž došlo k vyhlášení zásady „cuius regio, eius religio“ (čí země, toho náboženství). Rekatolizace českých zemí po bitvě na Bílé hoře r. 1620, respektive po třicetileté válce, vrátila naši vlast do náruče právě Církve Kristovy, obohatila ji překrásnou barokní kulturou a zachránila český národ před utonutím v germánském moři severoněmeckého protestantismu. Líčit tuto dobu jako „temno“ podle stejnojmenného názvu známého Jiráskova románu je historickou falzifikací. Nicméně nelze hájit násilí, k němuž leckdy naprosto zbytečně

docházelo a jež nutilo tajné evangelíky, aby jen naoko přistoupili ke katolické víře a svatokrádežně přijímali svátostí. Před tímto nebezpečím varovali už za třicetileté války pražský arcibiskup kardinál Arnošt Harrach, jeho poradce kapucín Valerian Magni a španělský jezuita Roderigo Arriaga, učící na pražské univerzitě 101). Také Jiráskem pomlouvaný jezuita Antonín Koniáš píše dopis královéhradecké konsistoři, kde si stěžuje na zbytečné tvrdosti světských úřadů vůči tajným protestantům 102).

Proto toleranční patent císaře Josefa H. r. 1781, který dával protestantům možnost veřejně se hlásit ke své víře a konat bohoslužby, byl zcela na místě a je signifikantní, že tento počín osvěcenského vladaře papež Pius VI. při své návštěvě Vídně r. 1782 jako jediný schválil, neboť nevycházel z osvěcenské filozofie rovnosti všech náboženství, nýbrž z katolického stanoviska, že podpora státu náleží pouze pravé Církvi Kristově, ostatní náboženské společnosti mohou být jenom tolerovány 103). Vzácným příkladem náboženské tolerance bylo katolické Polsko, které uzákonilo r. 1573 tzv. Varšavskou smlouvu, jež garantovala protestantům luterského a kal-

vínského vyznání náboženskou svobodu pod podmínkou, že nebudou šířit svoji nauku mezi katolickým obyvatelstvem 104). Polského příkladu následovali též v 17. století katoličtí vévodové saští Christian Ludvík a Bedřich August, kteří protestantské poddané nenutili státními opatřeními k přestupu na katolickou víru 105). Jinak v Německu se držely všechny státy zásady „cuius regio.“, výjimku tvořily pouze ty země, kde počet katolíků a protestantů byl vyvážený. Pyrenejský poloostrov uplatňoval vůči nekatolíků tvrdou politiku, v níž hrála svoji roli španělská inkvizice, o níž pojednáme zvlášť.

Útlak hugenotů za Ludvíka XIV. ve Francii a protireformační násilí v Rakousku i v jiných zemích německého jazykového prostoru nebyly dílem římské inkvizice. Oba státy, ač měly ve svém čele katolické vladaře, si počínaly vůči papežům sebevědomě adávaly najevo, že si od nich nenechají ani v náboženských věcech příliš do toho mluvit. Ferdinand III. v Rakousku vyhláší r. 1653 tzv. Placetum regium, které stanoví, že všechna papežova rozhodnutí, týkající se Rakouska, musejí mít schválení panovníka, rovněž tak biskupské nominace měly být přednostně

státní záležitostí. Ještě dále šel francouzský „král slunce“ Ludvík XIV, jenž legalizuje tzv. galikánské články, které fakticky podřizují francouzskou církev panovníkovi a na papežské dekry uvalují tvrdou cenzuru. Papež bl. Innocenc XI. se kvůli tomu dostal s tímto panovačným vládcem do ostrého konfliktu. 106) Za těchto okolností proto nechtěly ani Rakousko, ani Francie poskytnout římské inkvizici příliš velké pravomoce. Ta sice fungovala, ale spíše jen na papíře, nominálně. Procesy proti heretikům vedly zvláštní vyšetřovací komise, složené ze zastupců jednotlivých biskupství a státní justice. Význam římské inkvizice mimo Církevní stát nezadržitelně a rychle klesal. Ta se stávala spíše cenzurním úřadem, z něhož mimo Apeninský poloostrov nikdo neměl strach. Ve Francii a Rakousku se heretikové báli z důvodů, o nichž byla řeč o pár řádků výše, daleko více různých biskupských či státních komisí než inkvizičních tribunálů, neboť právě ony měly hlavní a rozhodující slovo. Přitom terminologie v těchto věcech je nejednotná a matoucí. Často se termínem „inkvizice“ označuje příslušný vyšetřovací orgán biskupa, ačkoliv biskupská inkvizice už v té

době oficiálně neexistovala, nejsou výjimkou ani případy, kdy i zve svěští soudci, laikové, se nazývali „inkvizitoři“, jako např. smutně proslulý čarodějnický soudce Boblig z Edelstadtu (srvn. níže), který s církevní inkvizicí, konkrétně římskou, neboť jiná v té době už nefungovala, neměl absolutně nic společného.

Za napoleonských válek byla inkvizice zrušena (srvn. výše). Po obnovení r. 1814 reorganizovala svoji práci. Nevěnovala se již souzení a usvědčování heretiků a jejich předávání světským orgánům k potrestání, ale vypracovávání posudků na díla katolických autorů a hodnocení jejich pravověrnosti. Jednotlivé biskupy upozorňovala na duchovní, zejména teology, kteří hlásali bludy. Papež sv. Pius X. přejmenoval tuto instituci na Kongregaci sv. Oficia. Pavel VI. jí po Druhém vatikánském koncilu r. 1965 dal nový název Kongregace pro nauku víry.

Věčná témata

Proticírkevní propaganda neustále omílá tzv. „věčná témata“: španělskou inkvizici, čarodějnické procesy, kauzu Galileovu a mučení při výsleších. Kvůli tomu jsou tyto skutečnosti neustále předmětem zájmu historiků. Proto bude třeba, abychom se jimi zabývali také my a uvedli na pravou míru to, co je zkreslené, případně zcela vylhané.

• • •

Španělskou inkvizici ustanovil r. 1478 král Ferdinand Aragonský. Jejímu vzniku však předcházela složitá historie. Již ve 12. století znamenali heretici, Maurové a tzv. „conversos“ (Židé předstírající obrácení na katolickou víru) obrovské nebezpečí pro španělský stát, bojující za osvobození Pyrenejského území od nadvlády arabských mohamedánů. V mnoha provinciích španělský lid představoval směsici křesťanů, mohamedánů a židů. Židé a mohamedáni velice často po dobrovolné konverzi ke katolicismu se

vraceli zpět ke svému náboženství (tím více si zaslouží uznání upřímní konvertité) a protože nevyjevili svoji apostázi, šířila se tajně jako nákaza. Jednoznačným cílem tohoto chování bylo rozvrátit Španělsko zevnitř a oslabit je. V 15. století mnozí z těchto zdánlivě obrácených židů, tzv. marranů, pronikli do vysokých státních i církevních funkcí. Někteří kněží učili ve svých kázáních Talmud, který obsahuje mimo jiné i rouhání proti Ježíši Kristu, jehož považuje za nemanželského syna. Biskup Segovie Juan Arias, marran, zorganizoval svým rodičům židovský pohřeb. Biskup z Calahorry Pedro d'Aranda veřejně popíral Nejsvětější Trojici a umučení Krista. Encyklopedie kastilských Židů říká, že „marrani se instinktivně snažili oslabit španělský katolicismus“. Mnoha marranům se dařilo díky svému postavení utlačovat křesťanské rodiny, ničit je daněmi a lichvou. V Toledu, Ciudad Real a dalších místech došlo k zoufalým povstáním proti jejich nadvládě, ničící jednotlivce i stát. 107) Katolická pravověrnost se tak stala nezbytnou podmínkou přežití španělského státu, zvláště chtěl-li osvobodit zbytek území od maurské okupace. Tak se zrodily už ve 13. století první in-

kviziční tribunály, které však byly lokální záležitostí bez vzájemné koordinace činnosti. Jejich specifikum proti inkvizičním tribunálům v jiných zemích spočívalo v tom, že nebyly zaměřeny jen proti heretikům, nýbrž stejně důrazně též proti falešným konverzím židů a mohamedánů. Nad nepokřtěnými Židy a Maury však inkvizice neměla žádnou pravomoc.

Král Ferdinand Aragonský usiloval o větší autoritu inkvizičních tribunálů a jejich jednotné vedení. Faktem je, že mu záleželo mimo jiné i na tom, aby to nebyla pouze církevní, nýbrž i státní záležitost. Slabý renezanční papež Sixtus IV. souhlasil bulou z roku 1480 s tím, že inkvizitory budou výlučně duchovní osoby a Řím bude spolurozhodovat o osobě generálního inkvizitora. Není tedy pravdou, jak tvrdí někteří katolíci ve snaze odlišit církevní inkvizici od inkvizice španělské, že španělská inkvizice byla ryze světskou, státní záležitostí. Nikoliv, byla státně-církevní záležitostí. Jednalo se o tribunál církevní, neboť světský soud nemohl rozsuzovat v ryze náboženských věcech. Zároveň ale španělský stát si na rozdíl od jiných zemí na základě souhlasu papeže kladl své požadavky na kontrolu

činnosti tohoto orgánu, především personální. Španělská inkvizice také soudila i některé kauzy, které v jiných zemích spadaly pod kompetenci ryze světských soudů: vlastizradu, bigamii, tajnou ženitbu kněží, svádění žen k hříšnému pohlavnímu styku, loupež a krádež církevního majetku apod. 108)

Prvním generálním inkvizitorem se stal Tomáš de Torquemada. Jeho jméno se stalo synonymem pro hrůzostrašnou a nelidskou krutost. I mnozí katoličtí apologeté v minulosti Torquemadu ostře odsuzovali, u nás např. jezuita Konrád Kubeš 109). Nelze mu to mít za zlé, neboť mu nebylo známo to, co dnes vychází najevo z nových prací o španělské inkvizici, především z díla anglických nekatolických historiků Walshe, Kamena, Turbevillu aj. 110). Asketický dominikán Torquemada se tak objevuje v úplně jiném světle. Walsh uvádí: „Torquemada začal od reorganizace tribunálů Sv. oficia (tehdejší termín pro inkvizici, pozn. autora). Odvolal inkvizitory, kteří byli straničtí, příliš tvrdí nebo svým charakterem nezpůsobilí k plnění těchto funkcí. Zmírnil proceduru a vyvinul maximální úsilí, aby nedošlo ke zneužití

a přehmatům, jichž se dopouštěli první inkvizitoři. Velkou pozornost věnoval přijímání odvolání, zejména od odsouzenců chudých a prostých, vydal četná nařízení proti přehmatům při konfiskacích a také podporoval děti obviněných..." 111). Torquemada krutý a nelidský je mýtem protestantské propagandy, která mu nemohla zapomenout, že právě španělská inkvizice, již on zreorganizoval a které dal pevnou strukturu, později úspěšně čelila protestantské reformaci.

Nicméně nedá se popřít, že v prvním čtvrtstoletí španělské inkvizice se octlo na hranici mnoho nevinných lidí jen na základě doznání vynuceného útrpným právem. Ani mnozí biskupové a řeholníci, o jejichž pravověrnosti nebylo pochyb, se nevyhnuli vyšetřování inkvizičním tribunálem, mimo jiné i vzácný a ušlechtilý kardinál Ximénez. Torquemada usiloval o radikální změnu, která patrně probíhala ztuhla a pomalu, neboť stížnosti na zvlášť inkvizitorů se v Římě množily. Proto papež Alexander VI. zakročil a nařídil důsledné respektování církevních předpisů při vedení inkvizičních procesů ve Španělsku.

Zásah papeže Alexandra měl svůj pozitivní dopad. V průběhu 16. století se španělská inkvizice stává vysoce váženým soudním tribunálem, pověstným korektností svých procesů, lidským přístupem a spravedlivými rozsudky. Počet odsouzených k smrti rapidně poklesl. Od církevní inkvizice v jiných zemích a později od církevní inkvizice římské (srvn. výše) se španělská lišila mj. i tím, že činnosti tribunálu v konkrétním kraji nepředcházela „čas milosti“. Jinak procedura byla tatáž jako u církevní inkvizice. Udivuje též mírnost inkviziční vazby. Obviněný měl právo přijímat návštěvy a potraviny v neomezeném množství, mohl číst a psát dopisy. 112)

Inkvizice sehrála několikrát ve španělských dějinách velice pozitivní úlohu, inkvizitoři se např. zastali karmelitána sv. Jana od Kříže, který byl vězněn svými řádovými představenými, rovněž tak dopomohla k vítězství dominikánovi bl. Bartolomé de las Casas, jenž vznesl ostrý protest proti zacházení Španělů s Indiány v Americe, dosáhl od krále Karla V. jejich uznání za lidi a zrušení otroctví. Španělští inkvizitoři taktéž zabránili, aby se ve Španělsku ujaly čarodějnické procesy. Historik Jean-Claude Dupuis vidí také

velkou zásluhu španělské inkvizice v tom, že „v důsledku četných náboženských válek v letech 1520-1648 ztratily německé země až třetinu svého obyvatelstva. Jestliže Španělsko uniklo tomuto osudu jen za cenu upálení několika stovek heretiků, tak je třeba říci, že inkvizice provedla humánní čin..“ 113)

U španělské inkvizice platí ovšem totéž, co u inkvizice církevní: upálení heretika na hranici objektivně hájit nelze, je ale možno uznat jako dobově oprávněné důvody, které k tomu vedly, jak jsme analyzovali výše. Jak je to s počty lidí poslaných španělskou inkvizicí na hranici? Počátkem 19. století uvádí španělský kanovník a svobodný zednář Llorente 30 tisíc obětí za léta 1478-1808. Kamen a Turbeville však dokumentují, že toto číslo je třeba minimálně o dvě třetiny snížit, neboť Llorente nerozlišoval mezi upálenými fyzicky a upálenými obrazně, u nichž v dokumentech je uvedeno písmeno E (in effigie, v obraze), což znamenalo, že dotyčný byl zachován při životě a poslán do vyhnanství, nejčastěji do některé z kolonií a místo něj spálili na hranici dřevěnou figurínu. 114) Dokumentace předložená papeži Janu Pavlu II. z letošní kon-

ference hovoří dokonce jenom o 4-6 tisících upálených španělskou inkvizicí, mezi nimiž bylo i hodně kriminálních delikventů.

Význam španělské inkvizice v 17. a 18. století klesal. Stávala se, podobně jako římská inkvizice, spíše cenzurním úřadem než soudním tribunálem. V 18. století se nezřídka dostávali mezi inkvizitory svobodní zednáři, kteří tento orgán zneužívali proti největším tehdejším obráncům katolické pravověrnosti - jezuitům. Napoleon po obsazení Španělska r. 1808 španělskou inkvizici zrušil, papež Pius VII. ji r. 1814 znovu povolil s tím, že musí být odstraněno právo užívat mučení. Španělská inkvizice potom trvala ještě dvacet let jako zcela bezvýznamný orgán, než úplně zanikla. 115)

• • •

Velice smutným jevem bylo upalování žen a v menší míře také mužů, obviněných z čarodějnictví. Tato pověra byla křesťanství cizí a Církev ji od počátku odmítala jako pohanskou a zvrácenou. Jsou známy ostré výroky sv. Jan Zlatoústého a řady dalších starověkých křesťanských spisovatelů proti pohanské víře o možnosti pohlavního styku se zlými duchy a získání od

nich nadpřirozené moci škodit druhým. Císař Karel Veliký v 8. století trestal dokonce smrtí ty, kteří takový názor šířili. Biskupský kánon 10. století v Německu hrozí přísnými církevními tresty za vyznávání takového bludu. Ve středověku byla pověra tohoto typu neznámá, pokud probíhaly procesy, tak jen kvůli magii, tj. úmyslnému užívání čar a kouzel. Ty však nekončily rozsudkem smrti. Papež sv. Řehoř VII. zaslal v 70. letech 11. století dánskému králi Haraldovi dopis, v němž mu zakazuje pod přísnými tresty pořádat hony na domnělé čarodějnice kvůli suchu a neúrodě, které tyto ženy měly údajně zavinit. „Spíše hleďte odstranit metly Božího hněvu pokáním a ne je ještě rozmnožovat pronásledováním nevinných.“, píše tento svatý papež.

Teprve kontakty s Orientem 13. a 14. století, rozšíření satanistických sekt a renezační oživení pohanství včetně jeho mýtů a pověr vedly k tomu, že víra v možnost pohlavního styku s ďáblem se stala masovou. Svou nemalou roli tu sehrála i albigenická hereze, jež připisovala ďáblu stejnou moc jako Bohu. Katolická církev už ve 14. století přestala proti tomuto zrádnému

přesvědčení vystupovat, nicméně inkvizice se pořád ještě brání soudit obviněné z těchto deliktů s tím, že k tomu není kompetentní. Poněvadž ale stále častěji dochází k propojení údajného čarodějství s kacířstvím, stává se v 15. století již běžnou praxí, že inkvizice se zabývá i čarodějnickými kauzami. Papež Innocenc VIII. publikuje r. 1484 bulu „Summis desiderantes“, v níž bohužel fakticky schvaluje pověru o čarodějnicích. V téže době vydávají dva němečtí dominikánští inkvizitoři Jakob Spengler a Heinrich Institoris spis „Kladivo na čarodějnice“, který nastartoval protičarodějnické běsnění zejména v německém jazykovém prostoru. Spengler s Institorisem líčí mimo jiné, jak čarodějnice létají na „sabaty“, kde se jim zjevují zlí duchové, jak pořádají sexuální orgie, potom společně šlapou po sv. hostících a rouhají se Kristu a Panně Marii. Tyto a další báchorky si oba dominikáni nevymysleli. Jako inkvizitoři se setkávali často s tím, že mnoho obviněných žen se právě k těmto činům hrdě a bez mučení přiznalo. Z toho, co dnes víme o halucinogenních účincích některých rostlinných extraktů, si můžeme udělat objektivnější obraz o celé situaci. Na přelomu 15. a 16. století se

hojně rozšířily okultní sekty vzývající satana. Jejich členové se dostávali do extáze právě pomocí odvarů z bylin a měli potom nejrůznější halucinace. Věřili, že i když půjdou na hranici, tak zlí duchové, jež vzývali, je vysvobodí. Spengler a Institoris báchorkám těchto narkomanů uvěřili a dali si je potom sami do velice podivných a primitivních souvislostí.

Pověry o čarodějnicích plně akceptovali Luther a Kalvín. Protičarodějnické běsnění v protestantských státech Německa a Švýcarska bylo podstatně horší než v katolických, což potvrzuje i dánský evangelický historik Henningsen 116). Poněkud méně čarodějnických procesů proběhlo ve Francii, v Anglii, Holandsku a ve skandinávských státech, poměrně málo v Polsku. Nejméně odsouzených vykazují naopak jihoevropské země. Španělská inkvizice se s tímto jevem setkala v Baskicku, kde se ve 30. letech rozmohly okultní sekty. Světské orgány vynášely nad jejich příslušníky tresty smrti. Inkvizitoři hned poté, co se dostavili, pozatýkali desítky lidí, kteří se hrdě přiznávali k nejneuvěřitelnějším báchorkám údajného pohlavního styku s ďáblem. Na rozdíl od Spenglera a Institorise však poznali,

O co běží a vyzvali obviněné, aby slavnostně odpřísáhli, že se zříkají dábla a nikdy neokusí halucinogenní nápoj, načež všechny propustili na svobodu. Od té doby se ve španělských dějinách s čarodějnickými procesy nesetkáváme. Rovněž italské státy vykazují čarodějnické procesy, končící upálením, jako výjimku. V papežském Římě pouze za pontifikátu nechvalně známých renezančních papežů Alexandra VI. a Julia H. po r. 1500 bylo posláno kvůli čarodějnictví na hranici několik žen, potom už ale žádná. Sv. Pius V. čarodějnické procesy v Církevním státě úplně zakázal. Ty byly sice legislativně opět na krátkou dobu obnoveny r. 1623, ale nikdo již nebyl pro tento delikt popraven. Katolické Irsko má na svém kontě pouze 4 upálené čarodějnice.

Čarodějnické procesy v katolických zemích bývaly většinou dílem světských soudců, nikoliv církevních inkvizitorů, ačkoliv mnozí se na nich také podíleli a posílali nevinné na hranici, což omlouvat v žádném případě nelze. Nejhorší situace nastala, když se proces proti čarodějnictví dostal do rukou zločineckých individuí, což byl častý jev právě v Německu na protestantské i katolické straně. Takoví soudci mučením vy-

nucovali na svých obětech „doznání“ jen proto, aby se po popravě mohli zmocnit jejich majetku. Stávalo se dokonce, že muži žijící v mimomanželském poměru a chtějící se se svými milenkami oženit, vyřešili legislativní nemožnost rozvodu tím, že dali příslušnému soudci tučný úplatek, aby manželku obvinil z čarodějství a poslal ji na hranici. I děti byly upalovány.

Čarodějnické procesy měly své odpůrce na katolické i protestantské straně. Nejaktivněji vystupovali proti tomuto zlu jezuité, z nichž vynikl na počátku 17. století básník a teolog Friedrich von Spee. Doprovázel jako zpovědník na hranici několik desítek odsouzených a dospěl k názoru, že všichni jsou nevinní. Napsal o tom anonymně spis „Cautio criminalis“, který se rozšířil po celém Německu. Mohučský biskup Schoenborn, jenž byl zároveň i světským vládcem, pod dojmem Speeova svědectví jako první německý státník ve 40. letech 17. století čarodějnické procesy zakázal. Z dalších jezuitů vynikli jako odpůrci tohoto zla Adam Tanner, Johann Becan a jiní. U protestantů prosluli jako odvážní bojovníci proti čarodějnickým procesům lékaři Johann Weyer a právník Christian Thomasius.

Historik Henningsen na základě nejnovějších výzkumů z vatikánských archivů ukazuje, že papežové od pontifikátu sv. Pia V. podnikali prostřednictvím svých legátů konkrétní akce u německých katolických vládců a švýcarských katolických kantonů za zákaz těchto procesů. Příliš úspěšní nebyli, nicméně často se jim podařilo dosáhnout zrušení aspoň některých rozsudků smrti a hlavně zabránit upalování dětí. 117)

Francouzský parlament zakazuje čarodějnické procesy koncem 17. století za vlády Ludvíka XIV, německé katolické země je dle příkladu mohučského biskupa Schoenborna postupně ruší, poslední případ upálení čarodějnic na katolické straně se odehrál ve Wuerzburgu r. 1746. U protestantů se tato pověra držela podstatně déle, naposledy v dějinách došlo k upálení čarodějnice v protestantském Glaru ve Švýcarsku r. 1787. Celkový počet obětí protičarodějnického běsnění od 14. do 18. století činí cca 50 tisíc lidí, z čehož připadá podle Henningsena cca 35 tisíc na protestantské země 118). Vina reprezentace Katolické církve spočívá v tom, že akceptovala tuto pohanskou pověru, která v Písmu

svatém a církevní nauce nikdy neměla své místo a byla odsouzena mnoha výroky církevních autorit v minulosti. To bylo první „aggiornamento“ v dějinách, přizpůsobení se tomuto světu s jeho nekřesťanskou morálkou. To se týká i viny inkvizice, přesněji jednotlivých inkvizitorů, kteří přijali tuto optiku a podíleli se na upalování nevinných. Nicméně je třeba objektivně vidět odpor proti tomu právě z katolické strany. Jen díky jemu došlo k likvidaci tohoto zla, ne díky pozdější agitaci osvícenských bezbožníků, o níž budeme hovořit níže. Nejaktivněji z papežů vystupoval proti tomuto zlu sv. Pius V., původně inkvizitor. Ijezuité mají svůj velmi záslužný podíl na boji proti čarodějnické pověře.

V naší vlasti jsou známé případy upalování čarodějnic na Jesenicku ve druhé polovině 17. století, kde zločinný světský soudce Boblig z Edelstadtu, mylně nazývaný inkvizitor, ačkoliv se jednalo o laika, nedostudovaného právníka, poslal na hranici stovku lidí, když předtím z nich vynutil na mučidlech falešné „doznání“. Proti jeho řádění se postavili katoličtí kněží: šumberský děkan Lautner, jenž skončil také jako Bobligova oběť na hranici a rýmařovský farář

Bapst, papežský protonotář, který nakonec uprchl před Bobligovým stíháním do Říma. Smutnou pravdou je, že olomoucký biskup Karel II. z Lichtenštejna se zachoval vůči děkanu Lautnerovi podle a nečestně, neboť ho vydal Bobligovi ke stíhání. Poslední čarodějnice v českých zemích byla upálena r. 1700, potom už žádná. Císařovna Marie Terezie (1740-80) trest smrti za čarodějství ruší, Josef II. (1780-90) už je mezi kriminálními zločiny neuvádí.

• • •

Inkviziční proces s Galileem Galileim je dalším vděčným tématem proticírkevních médií. Podle nedávné ankety Evropského parlamentu mezi studenty západoevropských zemí téměř 30 procent je přesvědčeno, že Galilei byl Církví upálen na hranici 119). Téměř všichni (97 procent) se domnívají, že Galileiho inkvizice krutě mučila 120). Někteří ještě připomenou jako historickou pravdu" jeho slova: „A přece se točí!"

Tito studenti by se velmi divili, kdyby jim někdo řekl, že jsme v té komfortní situaci, která nám umožňuje s veškerou precizností rekonstruovat onu domnělou „pravdu", vymyšlenou až v roce 1757 v Londýně Giuseppem Barettim,

italským novinářem. S chutí ji převzal do svého dramatu o Galileim německý komunistický spisovatel Bertold Brecht. Jak je tomu s dalšími z uvedených studentských vědomostí? Mučení? Inkviziční vězení nebo dokonce hranice? Dotazovaní mladí lidé by byli zcela zaskočení, když by se dozvěděli historickou pravdu, že Galilei nestrávil ve vězení jedinou hodinu, rovněž tak nebyl mučen, natož pak upálen. Co více, když ho zavolali do Říma na proces, bydlel na náklad Svatého stolce v pětipokojovém bytě s výhledem do vatikánských zahrad a měl k dispozici osobního sluhu. Po rozsudku byl umístěn v nádherné vile Mediceů, odkud se jako „odsouzený“ přemístil do arcibiskupského paláce v Sieně, do sídla jednoho z církevních hodnostářů, kteří mu přáli a jemuž věnoval jednu svoji práci. I po rozsudku se mohl nadále věnovat svým výzkumům, čehož využíval a právě tehdy napsal svoji nejvýznamnější knihu „Matematické dialogy a důkazy.“. Zemřel r. 1642 v 78 letech na svém loži s kněžským rozhřešením a papežským požehnáním. Podle svědectví jeho dcery zvolal před smrtí jedno jediné slovo: „Ježíši!“

Tím neospravedlňujeme pochybení římské inkvizice, která pokládala Písmo sv. zaneomylné i v otázkách přírodních věd. Proč se tak stalo, má však své kořeny nikoli v církevní nauce, nýbrž v názoru tehdejších přírodovědců, kteří striktně Galileiho heliocentrický názor odmítali a koneckonců i v chybách, jichž se dopustil sám Galilei. Vittorio Messori uvádí v citovaném díle podrobnou dokumentaci Galileiho případu 121).

Ve 30. letech 16. století kanovník v polském Fromborku Mikuláš Kopernik vydal svoji knihu „O pohybech nebeských těles“, v níž jako první popírá geocentrickou a hájí heliocentrickou soustavu, kterou věnoval - k údivu mnoha dnešních obětí liberální i komunistické propagandy - papeži Pavlu III. (!!!) Leckdo zakroučí nevěřicně hlavou: Jak je možné, že nebyl upálen? Jak to, že neměl problémy s inkvizicí? Inu, pak je nutné, aby se dozvěděl další obrovské překvapení: Kopernik nejenže neměl s inkvizicí ani s žádnou jinou církevní institucí ty nejmenší problémy, ale naopak byl jmenován členem Papežské akademie a zván na italské univerzity, aby tam o svých objevech přednášel. Zcela opačně postupovali v té samé době Luther a Kalvín, kteří prohlásili

heliocentrickou soustavu za „kacířskou“. Astronom Johann Keppler, pobývající také v Praze za vlády Rudolfa II., protestant, musel kvůli heliocentrickému názoru prchat před pronásledováním ze strany svých souvěrců, aby nakonec našel azyl v Papežském státě na univerzitě v Bologni, která mu umožnila hlásat bez překážek tento názor. A co je ještě překvapivější: Velký inkvizitor Španělska zakládá na počátku 17. století na univerzitě v Salamance fakultu přírodních věd, na níž se mimo jiné přednáší jako odborná hypotéza i heliocentrismus. 122)

Poprvé zazněl negativní hlas inkvizice na adresu heliocentrického názoru při procesu s Giordanem Brunem (srvn. výše). Tento panteistický filozof však onu teorii spojoval se svojí vizí zbožštěné přírody. Římské inkvizici nevalil Brunův heliocentrický názor, ale „božský kosmos“, který hlásal. V případě Galileiho potom to nebyli duchovní osoby ani inkvizitoři, kdo našel v heliocentrismu „kacířství“, nýbrž jeho světští univerzitní kolegové-přírodovědci. Galilei si je nepřátelil svými lidskými slabostmi. Vystupoval autoritativně jako ten, kdo jediný má pravdu, i když mu ve vědecké práci

byly dokázány omyly, jež jsou ve světle dnešní vědy evidentní: Galilei popíral reálnou existenci komet a příčinu mořského přílivu v přitažlivosti Měsíce. Proto tehdejší učenci v Itálii považovali i Galileim hlásaný heliocentrismus za absurditu, nota bene když jedna z největších autorit v astronomii té doby, Dán Tycho Brahe, tomu odporovala. Galilei všakhájil heliocentrismus jako prokázanou pravdu, ačkoliv hmatatelné důkazy poskytnout nemohl a své oponenty nazýval, jak dokazují jeho dopisy, „blbečky“. Stížnosti směřovaly až k inkvizičnímu tribunálu, který r. 1616 zakázal veřejně hlásat heliocentrický názor na veřejnosti. Tím ale nebylo řečeno, že učenci nesmějí nadále pokračovat ve výzkumu v tomto směru. Galilei sám byl vyzván, aby heliocentrismus obhajoval pouze jako vědeckou hypotézu v odborných kruzích a nepopularizoval ho jizlivě mezi obyvatelstvem s arogancí vůči oponentům a jejich zesměšňováním. Galilei slíbil. Úmluvu však nedodržel. Pro svoji popularizační knihu „Dialogy.“ si dopředu objednal církevní schválení římské inkvizice, byl však znovu upozorněn, aby heliocentrismus prezentoval jako hypotézu a nikoli j ako dokázanou pravdu. Galilei

souhlasil a na základě toho církevní povolení ke knize dostal, ke zděšení všech ale po jejím vydání tam vystupuje jako hlavní záporný hrdina jistý „Simplicio“ (hlupák), jenž hájí geocentrickou soustavu. Mnozí v této postavě „Dialogů“ poznali papeže Urbana VIII., notabene Galileiho přítele a obdivovatele.

Teprve tato událost rozhodla r. 1633 o předvolání Galileiho do Říma a ke známému procesu, po němž římský dominikánský konvent, z něhož pocházeli inkvizitoři soudící tuto kauzu, děkoval kardinálům, z nichž devět hlasovalo pro Galileiho osvobození, za tak mírný rozsudek. V tribunálu zasedali i vědci-astronomové, kteří odmítali heliocentrický názor. Pod jejich vlivem přijala inkvizice stanovisko, že heliocentrismus zlehčuje vážnost Písma sv., kde je psáno, jak Jozue zastavil Slunce, což se prý nedá sloučit s touto teorií. Škoda, že nebylo dbáno jasného rozlišení sv. Augustina, který ve svém výkladu Geneze důrazně varuje před chápáním bible jako přírodovědné příručky. Nicméně ani tady nechybělo rozumných hlasů. Církevní historik a kardinál Baronio, Galileiho současník, se vyjádřil takto: „Záměrem Ducha svatého, který in-

spiroval Písmo sv., bylo poučit nás, jak se do nebe dostat a nějak se nebe otáčí." Podobný názor zastával i církevní učitel kardinál sv. Robert Bellarmin, jezuita. Právě on i další otcové Tovaryšstva Ježíšova téměř prosebně naléhali na Galileiho, aby netrval na tom, že heliocentrismus je jasnou a prokázanou pravdou, kterou prý jen hlupák může odmítat, ale aby ho hájil jen jako možnou vědeckou hypotézu. Právě toto Galilei odmítl. Před inkviziční komisí, sestávající z kardinálů, církevních soudců a laických vědců-astronomů (ti tam byli jako poradci) nakonec odvolal a pokorně se podřídil Církvi. Žádné „A přece se točí!“ nenásledovalo.

Při líčení Galileiho případu je proto třeba objektivně podat i tuto „odvrácenou“ a vědomě zamlčovanou část oné skutečnosti. Jistě, římská inkvizice pochybila, když se nechala vmanévrovat do rozhodování v ryze odborném, astronomicko-přírodovědném sporu, které jí nepříslušelo. Na druhé straně však je třeba vidět podle mého názoru daleko závažnější chybu Galileiho, jenž ve své ješitnosti a aroganci nechtěl přijmout nabídku rozumného a vyváženého postoje, aby heliocentrismus předkládal jako hypotézu a nikoli

jako prokázaný fakt. Toto přece muselo být i pro nešťastného astronoma přijatelné, vždyť jej nenutilo k žádnému tvrzení proti jeho svědomí, s nímž by mohl vnitřně nesouhlasit. Byla to jen jeho pýcha, co mu bránilo přistoupit na rozumnou dohodu a neeskalovat celou záležitost do nechutného konfliktu, vyvolávajícího zbytečné vášně.

A ještě jedna námitka se tu ozývá: Galilei, kdyby prý neodvolal, tak skončil jako kacír na hranici. S jistotou lze oponovat, že nikoliv. Po r. 1600 v papežském Římě už ani skuteční heretici nekončili na popravišti, natož pak Galilei, u něhož se jednalo pouze o vědecký spor, čehož si byla vědoma i značná část hodnostářů, kteří jej soudili. Galilei by maximálně strávil pár měsíců, možná i let v nějakém klášteře a po odpykání trestu by se mohl vrátit zpět ke své vědecké práci. Ostatně i když spisy obhajující heliocentrismus se octly na Indexu zakázaných knih (do roku 1850), stoupenci tohoto názoru už v celé Itálii po Galileiho procesu byli necháni na pokoji. Na případu Galilei je naopak vidět diametrální rozdíl proti moderním totalitním režimům. Zatímco ty nepovolovaly podezřelým nebo sporným učen-

cům zabývat se svojí vědou, Katolická církev v tom Galileimu nejen nebránila, nýbrž sama se postarala, aby měl k tomu ty nejvhodnější podmínky.

• • •

K arzenálu proticírkevních zbraní patří také tortura. Církev ji prý podporovala, jak dokazují inkviziční procesy. Hluboký omyl! Žádný církevní představitel se nevyslovil, že užívání útrpného práva, čili mučení, je věcí dobrou. Již výše jsme dokumentovali, že Církev se snažila už ve starověku útrpné právo, užívané ve starém Římě, mírnit, až nakonec papež Mikuláš I. je v 9. století pod hříchem zakázal. Ve středověku světské soudnictví používalo jako důkazních prostředků buď ordálií (srvn. výše) nebo tortury. Obojí bylo objektivním zlem, nicméně v průběhu dějin se útrpné právo přece jen ukázalo být menším, zvláště pokud bylo omezeno na nejnutnější míru a zajištěno tak, aby nedošlo u vyslýchaného k trvalé újmě na zdraví.

Nicméně přesto je třeba kvalifikovat schválení mučení obžalovaných při inkvizičních procesech papežem Innocencem IV. r. 1252, byť považované za menší zlo, jako nešťastný úlet, jako

kapitulaci před duchem tohoto světa. To se nemělo stát, i když inkviziční tribunály byly příslušnými předpisy v užívání tohoto práva značně omezeny a k jeho uplatnění docházelo jen zřídka. Mezi tímto dekretem Innocence IV. a o čtyři stalet starším nařízením Mikuláše I. je neslučitelný rozpor. Mnoho církevních osobností, pokud bylo konfrontováno s touto praxí, proto torturu nepoužívalo nebo ji hledělo maximálně zmírnit, jak jsme ukázali výše na příkladech Církve v Aragonii nebo sv. Jan Kapistrána a dalších inkvizitorů, kteří při výslechu k tortuře nesahali. Útrpné právo nabízelo nesvědomitým nebo vysloveně zlým soudcům obrovské možnosti zneužití, jak dokázaly ve 14. století procesy s templáři (srvn. výše) nebo později čarodějnické procesy.

V mnoha publikacích se lze dočíst, že díky osvícenskému bezbožectví, zejména Voltaireovi, byla tortura z legislativy evropských zemí odstraněna. To je však zkreslování dějin. Voltaire a francouzští encyklopedisté sice vedli ostrou kampaň jak proti čarodějnickým procesům, tak i proti tortuře, jenže bylo to pochybné. Ve Francii za Voltaireova života čarodějnické procesy už

byly dávno zakázány (koncem 17. stol. za vlády Ludvíka XIV.) tak jako ve většině jiných evropských zemí, přežívaly pouze na některých místech v Německu a ve Švýcarsku. Ústup této pověry a upalování odsouzených za údajný styk se zlými duchy započal už v 17. století v důsledku odvážného vystoupení zbožného německého jezuity Friedricha von Spee, jehož příkladu následovali další duchovní, především opět jezuité. Tentýž von Spee vznesl také zásadní nesouhlas s užíváním tortury a napsal, že právě mučení vede obviněné k nejnesmyslnějším „doznáním“. Ostatně s ústupem čarodějnických procesů ubývá i při světských procesech aplikace útrpného práva. Již výše jsme napsali, že v Církevním státě prakticky už ve druhé polovině 17. století se tortura při soudních procesech neužívala.

Definitivní tečku za torturou udělali nikoli Voltaire a francouzští bezbožní protikatoličtí osvícenci, nýbrž italský soudce a kriminolog Césare Beccaria, jehož spis „O zločinech a trestech“ vyšel roku 1764. 123) Staví kriminologii na vědecký základ a na principu nejnovějších poznatků z odborných disciplín požaduje legislativní zrušení tortury ve všech státech světa jako

absolutně mylný a zároveň nelidský způsob vedení vyšetřování. Beccaria sice argumentuje osvícenskou terminologií o nejvyšší hodnotě lidského rozumu a plně v duchu tehdejších předsudků odsuzuje údajně „temný“ středověk i inkvizici, nicméně přesto je praktikujícím katolíkem, nikoli osvícenským bezbožníkem 124). Jeho názory jsou zhruba stejné jako Lodovica Muratoriho, rovněž Itala. Muratori, ředitel Ambroziánské knihovny v Miláně, akceptoval z osvětenství některé podněty, podlehl též falešným tezím o „barbarském“ středověku, nábožensky ale zůstal věrný Katolické církvi i její nauce a udržoval přátelské styky s papežem Benediktem XIV.

Díky Beccariově spisu a jeho průkazné odborné argumentaci se postupně v průběhu druhé poloviny 18. století prosazuje v celé Evropě zákaz tortury. Katolická církev nikde nevedla kampaň pro její zachování, útrpné právo bylo zrušeno i v Církevním státě. Neexistuje jediné slovo církevní autority, jež by tuto praxi podporovalo navzdory Beccariovým argumentům. Voltairea a jeho komplice je však třeba obvinít z pokrytectví. Velký „filozof lidskosti a tolerance“ sice

psal ostré tirády proti tortuře, avšak ani slovem neprotestoval, když jeho veliký přítel, portugalský osvícenský vládce markýz de Pombal, ji uplatnil proti zatčeným jezuitům, které potom odeslal do Církevního státu. 125) Stejně tak Voltaire mlčel, když milenka krále Ludvíka XV, svobodného zednáře, madam Pompadourová, nařídila použít útrpného práva proti obviněnému Damiensovi, jenž spáchal nezdařený atentát na panovníka. Cílem mučení mělo být „doznání“, že k atentátu navedli Damiense jezuité, jichž se chtěli osvícenští zednáři zbavit kvůli nesmlouvavě ortodoxnímu katolicismu, věrnosti církevní nauce a papeži. 126)

V 19. století se už tortura oficiálně nepoužívá, i když mnozí policejní vyšetřovatelé v různých zemích k ní tajně pořád sahali. K jejímu největšímu a nejstrašnějšímu uplatnění však došlo za krutých bezbožeckých režimů nacismu a komunismu, což je notoricky známo. Zde se ale odhaluje jeden podstatný rozdíl proti středověké tortuře, jenž je zároveň i rozdílem mezi vírou a nevěrou. Ve středověku - pomineme-li uvedené případy zjevného zneužití - se mučení používalo proto, aby se našla objektivní pravda o vině či

nevině obžalovaného, šlo tedy o postup v jeho prospěch. U novověkých totalit se o žádné „zjištění pravdy“ nejednalo, nýbrž zcela naopak o uplatnění předem naprogramovaného vědomě lživého obvinění souzeného, aby se v mukách, k nimž kromě fyzických přibýly i psychické, „přiznal“ k nejhorším smyšlenkám a stupiditám a na základě tohoto „doznání“ byl odsouzen k nejvyšším trestům. Něco tak hrůzného středověk vůbec neznal, jen na jeho konci a na úsvitu novověku se toto dělo u čarodějnických procesů, které se tak staly předzvěstí novověkých ďábelských komunistických monstrprocesů, jež jenom dokumentují, jaká zvěrstva je schopen páchat člověk, oddaný ateistickému a protikřesťanskému ideovému i politickému systému.

Zavedeme opět inkvizici?

Dostojevskij ve svém románu „Bratři Karamazové“ klade Velkému inkvizitorovi, který se setkává s Kristem a polemizuje s Ním, do úst tato slova: „Přišel jsi nám překážet.“ Kristus s Velkým inkvizitorem se nemohou shodnout na jedné zásadní věci: Jeho království není z tohoto světa, avšak království Velkého inkvizitora ano. Kristus je pokorným Božím Beránkem, který před pokušením moci utíká, Velký inkvizitor naopak v duchu své církve tomuto pokušení plně podléhá, proto se nemohou dohodnout a Velký inkvizitor hrozí Ježíši Kristu upálením. Kristus a inkvizice nejdou proto spolu dohromady, jsou to dvě úplně odlišné kategorie, Pán Ježíš a Velký inkvizitor jsou bytostmi dvou zcela odlišných světů.

Tato umělá konstrukce velkého ruského spisovatele má však jednu obrovskou vadu. Jeho Velký inkvizitor není inkvizitorem podle intencí Katolické církve, nýbrž podle falešných představ

osvícenských falzifikátorů dějin. Podle toho, co jsme v této knížce ukázali, je přímo absurdní představa, že by v pozici Velkého inkvizitora vedl tentýž dialog s Kristem sv. Petr Veronský, sv. Jan Kapistrán či sv. Pius V. Těmto osobnostem nešlo o udržení moci, ale o obhajobu hodnot, obranu slabých a věčnou spásu jim svěřeného lidu. Inkvizice vznikla proto, aby hájila čistotu víry a ne mocenské postavení Církve. Kdyby se jednalo skutečně jenom o moc, tak tu mnohem více ohrožovali kritikové zlořádů a mravokárci vad typu sv. Petra Damianiho, sv. Bernarda z Clairvaux, sv. Bernardina Sienského nebo českého Jan Milice z Kroměříže. Poukazovali na svěťácký život některých příslušníků kléru a na zneužívání moci a důsledně vymáhali pokání, změnu života. Právě toho se ti, kdo lpějí na moci, slávě a bohatství nejvíce bojí: aby se nemuseli něčeho z toho vzdát. Přesto inkvizice, jež údajně podle představ mimo jiné i Dostojevského měla moc a slávu svěťáckých duchovních „hlídat“, tyto opravdové Boží pro-roky a hlasatele pokání nestíhala a nesoudila, naopak mnohé inkvizitory, především sv. Jan Kapistrána, nutno taktéž zařadit mezi odvážné

odpůrce uvedených špatných knězi. Předmětem zájmu inkvizice byli jediné a pouze heretikové. Ti sice také napadali „světskou moc Církve“, rozuměj konkrétních prelátů, avšak sami se od nich separovali jako od „služebníků satanových“, nežádali po nich nápravu a polepšení. Pro jejich moc, bohatství a luxusní život tedy kacíři tak dalece nebezpeční nebyli, mnohem větší hrozbu představovali právě odvážní pravověří kazatelé nápravy života. Zde je důkaz, že „pokusení moci“ nestálo u vzniku inkvizice a nutno tyto dvě věci od sebe oddělit.

Novověk už nebyl schopen pochopit, že někomu může jít na prvním místě o tak „abstraktní“ hodnoty jako je čistota víry a kvůli její integritě neváhá sáhnout i k soudním procesům. Proto v tom vidí nikoli autentický, nýbrž zástupný důvod. Čistota víry je v očích osvícenců a všech jejich novověkých následovníků pouhou zástěrkou něčeho jiného: toho, čemu oni velmi dobře rozumějí - boje o moc a její udržení. Jsem přesvědčen, že kdyby inkvizice „upalovala“ s neskrývaným zdůvodněním, že bludaři ohrožují moc Církve, nalezla by v novověku u všech ateistů, panteistů, deistů či agnostiků podstatně větší po-

chopení, neboť oni boj o moc praktikují více než dvě staletí. Ale soudit lidi kvůli víře - to je absurdní, to nemůže být pravda, za tím jistě musí být jenom moc a obava o její udržení. Vina katolíků spočívá podle nich v tom, že toto neřeknou naplno, že mluví o tom, jak inkvizice chránila věřící před bludem, zatímco by měli říkat, jak chránila preláty před ztrátou postavení a majetku.

Inkvizice a vůbec veškerý zápas středověké církve o čistotu víry měly především metafyzický aspekt: chránit věřící před bludem, neboť upadnutí do něj mohlo mít za následek ztrátu věčného života v nebi. O to se Církvi jednalo na prvním místě, proto už z hlediska svého apoštolského poslání přivádět lidi do ráje měla nejen právo, nýbrž i povinnost zřídit v daném období 12. a 13. století inkvizici. S tím se pojily i další aspekty: ochrana lidí před terorismem heretických sekt a obrana křesťanské morálky a civilizace, která se budovala a rostla po staletí díky mučednické krvi těch, kteří položili pro Krista svůj život. Hereze toto mohly šmahem zničit. Proto zřízení inkvizice a její činnost nutno hodnotit vysoce pozitivně jako nezbytnou obranu a zároveň i jako apoštolát, protože - jak bylo výše jasně ukázáno

- inkvizitoři nejen soudili, nýbrž také konali misie, diskutovali a snažili se pomocí argumentů obrátit bloudící zpět k pravé víře Kristově. Mnozí z nich to zaplatili i životem, jak jsem jejich jména uvedl výše. Krom toho nutno ještě poukázat i na to, že inkvizice znamenala v čistě přirozeném řádu humanizaci soudního systému, její zřízení zabránilo vyřizování si osobních účtů a divokým „soudům“ vášněmi naplněného davu. U jejich počátků stálo zmírnění dosavadní tvrdé praxe a snaha zabránit zneužití tím, že zde měl být stálý církevní orgán, který jediný má kompetenci rozhodnout, kdo je a kdo není kacíř. Vznik inkvizice byl tedy diktován nikoli přísností, nýbrž milosrdenstvím. To by snad Kristus, jehož Srdce je „*trpělivé* a neskonale milosrdné“, nechtěl?

Inkvizice, jakož i všechny starší snahy chránit věřící i celý společenský řád před herezemi, nutno ocenit jako autentickou Kristovu cestu, jako realizaci Jeho milosrdenství. To se však netýká některých aspektů inkvizičního působení, které jsou poznamenány lidským faktorem. Jistě nelze schvalovat mučení, to zcela jistě nebyla Boží cesta právě tak jako uplatnění trestu smrti pro heretiky jen pro jejich smýšlení světskou

mocí za asistence inkvizitorů, kteří je k takovému postihu vydali. Výše jsme však dostatečně analyzovali, proč se tak stalo a že příčinou toho byli heretikové sami. Jako do všech záležitostí, které koná člověk, i tady pronikl hřích, jenž v rámci inkvizice vykryštoval do ohavných zneužití, o nichž výše pojednávám. Inkvizici nutno hájit, zejména apoštolsky obětavé a svaté muže, které představujeme výše. To je morální povinnost katolíka. Zároveň je ale třeba v zájmu pravdy odmítnout to, co odmítnuto být má a odsoudit všechno, co je s Božími přikázáními v rozporu. Nutno tak činit bez křeče a hrbaté pokory. My jsme nežili v době špatných inkvizitorů Konráda z Marburku nebo Heinricha Institoris, nemůžeme proto za jejich závažné hříchy. Omluva tady není na místě, jediné snad tehdy, kdyby pohoršení těchto lidí se pro někoho stalo nepřekonatelnou překážkou k přijetí pravé víry Kristovy. Jestliže o takových lidech nevíme, proč se omlouvat a hlavně komu?

Otázka „komu“ je tady nejdůležitější. Středověkým heretikům, kteří rozvraceli křesťanskou civilizaci a dopouštěli se činnosti, již by i dnešní zákonodárství označilo jako trestnou?

Protestantům, jejichž „také inkviziční“ orgány mají na svědomí podstatně více obětí za přesvědčení než katolická Christianitas? Jen v Anglii počet popravených katolíků v 16. století za vlády Jindřicha VIII., Edwarda VI. a Alžběty 1. činí podle střízlivých propočtů historiků několik tisíc lidí, přibližně tolik, kolik představuje celkový počet obětí inkvizice za 500 let její existence v celé Evropě. Připočteme-li k tomu pronásledování katolíků v jiných protestantských zemích, tak dojdeme ještě k podstatně vyššímu číslu. 127) Kdo tedy byl horší?

Komu dále se omlouvat? Osvícenským bezbožcům? Těm, kterým před rokem 1789 katolická monarchie ve Francii nezkřivila ani vlas, oni však za Velké francouzské revoluce během jediného roku jakobínské „demokratické“ vlády povraždili, velice často s krutým sadismem, cca 800 tisíc lidí jen proto, že se nechtěli vzdát svého přesvědčení, zejména v katolickém Vendée, kde jediným „zločinem“ prostých vesničanů bylo, že se drželi víry svých otců? O zdokumentovaných zvěrstvech těchto služebníků satanových podává perfektní informace polský historik J.R. Nowak v práci „Církev a Velká francouzská revoluce“.

128) Zaslouží si snad omluvy za „inkvizici“ také nacisté nebo komunisté? Za to všechno, co napáchali vůči Církvi a za ty deseti a stamiliony nevinných obětí během pár desítek let? Hříchy proti svobodě svědomí, kterých se dopustili inkvizitoři nebo katoličtí vládci ve středověku a na úsvitu novověku, jsou co do čísel úplnou nulou ve srovnání s masovými krvavými a odpornými zločiny vyznavačů novověkých -ismů, k nimž je třeba ještě aktuálně přiřadit současné liberální demokracie, které vraždí po stamilionech ročně ty nejnevinnější oběti - děti v matčině lůně. Taková jsou fakta. Těmto vrahům a zločincům, pachatelům zla ve službách satana, kteří ztratili poslední morální zábrany jen proto, že definitivně zavrhlí víru v Ježíše Krista, se máme omlouvat? Mnozí historikové a propagandisté dělají rovnítko mezi inkvizicí a novověkým gestapem či KGB. Jenže takové srovnání je urážlivé. Inkvizice hájila křesťanskou civilizaci a kulturu, díky níž existujeme jako evropský národ a díky níž víme, co je to charita, láska k trpícím a vzdělanost. Tyto hodnoty každý soudný člověk uzná. Jaké hodnoty však hájily gestapo a KGB? Pouze tyranii nově nastoleného pořádku nepřátel Kristových s jejich

pseudohodnotami rasové nenávisti, třídního boje, sexuální prorniskuity, eutanázie a potratů.

V této souvislosti nezastíráme, že budeme usilovat též o obnovu katolického státu za předpokladu, že v některé konkrétní zemi získají katolíci početní převahu. Součástí našich evangelizačních snah nutně musí být i obnova Christianitas. Jen v ní je totiž možno dosáhnout toho, aby zákon beze zbytku zakázal vraždy nenarozených dětí, antikoncepci, rozvody, pornografii, homosexuální sňatky, eutanázii a další zločiny. Nikdo se nemusí bát nerespektování náboženské svobody pro nekatolíky či ateisty nebo jejich diskriminace. Ve smyslu promluvy papeže Pia XII. „Ci riesce“ z r. 1953 budou mít všechna nekatolická společenství, pokud jejich kult nebude v rozporu s přirozenými mravními normami, právo na bohoslužbu, výchovu mládeže, školy a tisk. Musí však počítat s tím, že nebudou smět přetahovat katolíky ke své komunitě, to by bylo postihováno zákonem (přirozeně nikoli trestem smrti, pokud by chtěl někdo takhle poťouchle dedukovat). Státy tohoto typu nebyly ve 20. století neznámé. Itálie až do r. 1983, kdy byly zrušeny tzv. Lateránské dohody, měla takové zří-

zení a nikdo si objektivně nemohl stěžovat na diskriminaci kvůli náboženství. Taktéž Španělsko nebo latinskoamerické země.

Ted je na místě otázka, jestli bychom v této novověké Christianitas znovu zavedli také inkvizici. Na to odpovídáme: Samozřejmě. Tuto úlohu by klidně mohla plnit nyníjší Ratzingerova Kongregace pro nauku víry za předpokladu, kdyby měla větší pravomoci. Katolický stát by nemohl být lhostejný k tomu, jak je Církev pod pláštěm pluralismu rozkládána zevnitř. Nebylo by možné trpět, aby například Hans Kueng, který popírá božství Ježíše Krista a papeže Jana Pavla II. obviňuje, že v inkvizičním duchu „tyranizuje“ současné ženy, když jim zakazuje potrat a anti-koncepci 129), vystupoval jako katolický kněz. Inkvizice by byla v této souvislosti více než žádoucí, aby jasně ve sporných záležitostech řekla, kdo je a kdo není katolík, kdo má a kdo nemá právo veřejně jako úd Církve vystupovat.

Aby ovšem toto lidé pochopili, je zapotřebí více informovanosti o inkvizici a odstranění její „černé legendy“. Tomu měla posloužit i tato útlá knížečka. Nakolik se mi to s pomocí Boží podařilo, nechť čtenář posoudí sám.

Poznámky:

- 1) Gnosticismus pochází z řeckého slovesa „gnó-sis“, což znamená „poznání“. Nejednalo se o poznání přirozené, ale nadpřirozené, o zvláštní osvícení shůry. S tím souviselo striktní oddělování duchovního a pozemského světa. Ten první je božský a dokonalý, zatímco ten druhý ďábelský a zavrženíhodný. Ďábelský je i tento pozemský život, proto Spasitel nemohl vzít na sebe pozemské tělo a žít jako člověk. Před gnosticismem varuje už sv. Pavel v 1 Tim 4, 1-6, kde upozorňuje na nebezpečí „lichojmenné gnóze“.
- 2) Graber Rudolf: Athanasius, Abensberg 1996, str. 7n
- 3) Tamtéž str. 6
- 4) Hertling Ludwig: Die Kirchengeschichte, Innsbruck 1982, str. 38n
- 5) Kubeš Konrád: Za pravdou Kristovou, Frýdlant n.O. 1938, str. 580n
- 6) Týž: Apologetická abeceda, Praha 1948, heslo „Inkvizice“
- 7) Tamtéž, dále Hertling...str. 53
- 8) Ryé Grzegorz: Inkvizice, Praha 2004, Mlada fronta, str. 19
- 9) Kubeš...Za pravdou...str. 217
- 10) Srvn. pozn. č. 5)
- II) Ryé...str. 20

- 12) Tamtéž
- 13) Kubeš...Apol....heslo „Hypathia“
- 14) Buehlmeyer Carl: Die Kirchengeschichte I,
Paderborn 1959, str. 140-68
- 15) Týž str. 275-83
- 16) Tamtéž
- 17) Tamtéž str. 289-94
- 18) Tamtéž str. 305n
- 19) Tamtéž str. 96-102
- 20) Sv. Řehoř Tourský: O boji králů a údělu spravedlivých, Praha Odeon 1986
- 21) Pelan Václav: Církevní dějiny, Praha 1914, str. 44
- 22) Buehlmeyer...II str. 326-30, dále Kadlec
Jaroslav: Církevní dějiny III, Praha 1975, str.
55
- 23) Ryé...str. 40
- 24) Kubeš...Apol...heslo „Inkvizice“
- 25) Ryš...str.49
- 26) Henricianismus se nazývá podle Henricha
(Jindřicha) z Lausanne. Jeho stoupenci holdo-
vali sexuální promiskuitě a dopouštěli se agre-
sivních útoků proti katolíkům.
- 27) Jako pozn. 22), dále Kubeš...Apol...Inkvizice
- 28) Buehlmeyer II ...str. 212
- 29) Kubeš...Apol...heslo Abélard, Buehlmeyer
II...str. 180n
- 30) Buehlmeyer II...str. 223n

- 31) Kubeš....Apol....heslo „Albigenští“, Buehlmeyer
IL...str. 326n
- 32) Ryé...str. 53
- 33) Jean Claude Dupuis: W obronie czyétoéci wi-
ary, Zawsze Wierni 4/2000, str. 28n
- 34) Dupuis...str.
- 35) Kubeš....Apol....heslo Albigenští
- 36) Ryé....str. 47
- 37) Srvn. pozn. 35)
- 38) Buehlmeyer IL...str. 158n
- 39) Ryé....str. 46
- 40) Tamtéž
- 41) Messori Vittorio: Czarne karty Koéciola,
Katowice 1998, str. 53n
- 42) Buehlmeyer IL...320n
- 43) Dupuis...str. 30
- 44) Cit. Dupuis...str. 30
- 45) Kubeš....Apol....heslo Albig.
- 46) Buehlmeyer IL...str. 326n
- 47) Summa Theologica A 2-2, 11,3
- 48) Ryé...str. 55
- 49) Tamtéž str. 56
- 50) - „ - str. 60
- 51) - " -str. 22
- 52) - „ - str. 23
- 53) Sedlák Jan: Mistr Jan Hus, Praha 1915, str. 841n
- 54) Ryé....str. 49

- 55) Buehlmeyer IL...str. 326n
- 56) Ryé...str. 56-7
- 57) -"- str. 61
- 58) -,- str. 64
- 59) Tamtéž
- 60) Kubeš...Apol...heslo "Inkvizice,,
- 61) Ryé...str.64
- 62) Dupuis...str. 21
- 63) Tamtéž
- 64) Kadlec IIL.str. 56
- 65) Buehlmeyer Il....str. 329-30
- 66) Tuto informaci mně osobně poskytl P. ThDr.
J.F.Holeček, vyučující církevní dějiny na
Teologické fakultě v Olomouci. Zjistil tyto sku-
tečnosti ve francouzských a italských archivech
- 67) Buehlmeyer Il...str. 329
- 68) Dupuis...str. 37
- 69) Weis Martin: Historie, učitelka života?, Sursum
2004
- 70) Kubeš...Zapravdou...str. 394
- 71) Dupuis....str. 68
- 72) Tamtéž
- 73) Tamtéž
- 74) Ryě...str. 74
- 75) Ryé...str. 65-6
- 76) Kubeš...Apol...heslo Inkvizice
- 77) Buehlmeyer Il....str. 376-8

- 78) Tamtéž str. 510, Pelan.str. 62
- 79) Dupuis...str. 35
- 80) Tamtéž
- 81) " str. 36
- 82) „
- 83) "
- 84) „
- 85) Giungio Ugolino: Řw. Piotr Arbvués, ZW
4/2000, str. 46-7 Kubeš....Apol...Arbués
- 86) Kubeš....Apol.Arbués
- 87) Dupuis....str. 35
- 88) "
- 89) „ str.36
- 90) "
- 91) „
- 92) Buehlmeyer II....str. 462,471,509
- 93) Herders Theologisches Woerterbuch, heslo
"Pius V.,, dále Condray Alfred: Leben des he-
iligen Pius V.
- 94) Tamtéž
- 95) Kubeš...ApoL.heslo Bruno
- 96) Buehlmeyer ffl....str. 234
- 97) Kubeš.Apol.hesla "Itálie,, a "Humanita,,
- 98) Srvn. pozn. 123)
- 99) Ottův slovník naučný, heslo "Inkvizice,,
- 100) Buehlmeyer ni.233-4
- 101) Sousedík Stanislav: Filozofie v českých ze-

- mích mezi středověkem a osvícenstvím, Praha 1997, str. 107
- 102) Elogium Koniášovo, zachované v Zemském archivu Brno, fond "Jezuité,,
- 103) "Rozšířiti a udržeti samospasitelné katolické náboženství jest císařovou největší péčí apřání jeho k tomu směřuje, aby všichni jeho poddaní tohoto sv. náboženství se přidržovali a tak svého spasení nejjistější cestou dosáhli; leč k dosažení toho zapovídá se všechno nucení. Toliko laskavé poučení a dobrý příklad mají býti cestou, kterou by nekatolíci získání byli..., Cituje Václav Pelan: Dějiny církevní, str. 85
- 104) Buehlmeyer III... str. 196
- 105) Kubeš...Apol...heslo "Humanita,,
- 106) Pelan...str. 85
- 107) Dupuis....str. 32
- 108) Buehlmeyer III.... 82n
- 109) Kubeš...Apol...heslo Inkvizice
- 110) Kamen, Turbeville: The Spanish Inquisition, Londýn 1966
- 111) Cit. Dupuis...str. 24-5
- 112) Kamen....str. 210n
- 113) Dupuis...40
- 114) Srvn.pozn. 112)
- 115) Ryé.str. 88

- 116) Malý Radomír: Pravda a lež o čarodějnických procesech, Immaculata 6/2000, str. 14
- 117) Moskwa Jacek: Potrzebny dokument watykański, Gość niedzielný 27.6.2004
- 118) Srvn. pozn. 116)
- 119) Messori....str. 117n
- 120) Tamtéž
- 121) -"-
- 122) -,- str. 128
- 123) Tinková Daniela: Úvod do problematiky trestního práva, Internet: heslo "Beccaria,,, dále Jemolo Arturo Carlo: Beccaria., tamtéž
- 124) Tamtéž
- 125) Kubeš...Apol...heslo "Jezuité,,
- 126) Tamtéž
- 127) Mozgol Ryszard: Krew, która zcementowała wiare, ZW 5/2002, str. 25n
- 128) Nowak Jerzy Robert: Církev a Velká francouzská revoluce, Olomouc 2003
- 129) KuengHans: Církevné dějiny, Bratislava 2004